

ERVÍN

Česká knižnice

klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

1 /

*Červánky blednou — umírá den! —
Tu mlhy vstoupí z jezera chladného
a z hrobu pravdy vystane sen
i bolest...*

Svíce mi dohořela. Samoten jsem seděl v temné komnatě, přemýšleje o denních nesnázích a nevyhnutelných bolestech.

„Tak výborný člověk,“ řekl jsem k sobě, „a tak hrůzný osud jeho. — Proč *mně* nemožno pomoci jemu? Proč vůle, soucít a slzy nestačí k zlepšení stavu člověka nešťastného?“

A opět bych byl v rozjímání zádumčivém, jako obyčejně, *vlhkým* okem v temnost zíral, kdybych vzpamatovav se své citlivosti se nebyl musel zasmáti.

„Pošetilost, bláznovství, šílenost!“ zvolal jsem. „Denně se té sprosté citlivůstky odříkám, a hle, ledvaže zajde slunce, již opět v zříceninách srdce mého ona nepokojná noční strašidla procitnou, jakéž jsou vzpomínání, přání a vidiny i jiné stvůry bez vší skutečnosti, a ty opět kalí veškeru radost života mého.“

Svlékl jsem oděv svůj, a ubíraje se do lože, duši jsem nutil k zapomenutí všech trudných myšlének.

„Dobrou noc, Ervíne! Nyní budu spáti; a přečkáš-li dnešní noc, povím ti zjitra o svém snu.“

Byl však Ervín, tento jediný přítel můj, výstřední jinoch, jakých za věku našeho často nalezáme; nebyl ale třeštěncem! — Znal jsem jej co pilného pozorovatele smýšlení a jednání

lidských i neobyčejného zkoumatele povah zajímavých; nena-
lezel jsem ale v něm přísného posuzovatele světa, aniž posaváde
vím, zdali jej miloval, aneb zavrhoval. Býval velmi zasmušilý,
když se však rozjařil, rozmar jeho divoce veselým se nazývati
mohl. Vídal jsem jej často slzícího a to mne k němu vábilo, neb
slzy jinošského trudu velikou do sebe mocnost mívají. Neměl
žádných přátel, a protož jsem se já k němu přiblížil. Stali jsme
se nerozdvojitelnými; jeden druhému více nežli bratrem byl.

Ervín bydlel nade mnou ve čtvrtém poschodí u chudé vdovy.
Tam se byl i roznemohl a pomoci mu více nebylo. — Tři noci
strávil jsem bděním u postele jeho, dnešní, *čtvrtou*, jsem již ne-
mohl. Vdova na tuto jednu noc převzala službu mou.

Již jsem počal mdlobou podřimovati, an mě lehké klepání
na dvěře vytrhlo.

„Kdo to?“

„Ach, odevřte a rychle k nám pospěšte,“ ozval se hlas žen-
ský, „váš přítel se již chystá k odchodu na věčnost!“

„Nuž — tedy šťastnou cestu!“ vykřiknul jsem, a vzchopiv se
z lože, jako vytržený běžel jsem k umírajícímu.

Přistoupil jsem k loži Ervínovu. Slabý mžik lampičky pole-
toval po stěnách úzké, kouřem načazené komnaty. Mdlá záře
osvěcovala bledou tvář umírajícího. Lože Ervíново bylo chu-
dobné, jako celý nábytek jeho.

Podáváje mi ruku, slabostí již promluvit nemohl. Bledost
obličejů jeho v onu žlutou barvu přecházela, kteráž obyčejně
v posledním tažení se zjevuje. Oči byly hluboko vpadlé a na čele
se mu vyrážel studený pot. Ruce jeho ležely v mých, zraky jeho
spočívaly na mně. Rozuměl jsem pohlednutí jeho!

Byloť to okamžení, kdež Ervínu ještě více na myslí tanu-
lo než mnohému člověku za celé živobytí; jako by celé století
chovalo se v okamžení tomto; přesvědčen jsem, že duše jeho
nad budoucím věkem se vznášela. Znalť jsem již takový pohled
jeho; nyní ale jasností svou více nemámil. Nebyly to více dvě
hvězdy, z nichž záře plna citů, plna výrazu pršela. Co dvě luny
hleděly oči Ervínovy z hlubin obličejů zasmušilého, mdle a tiše.
Vznešenou vůli a bystrou činnost jsem v nich čítával; nyní však

záдумčivost hluboká mi jevila na temnou noc vnitřních jeho světů. A boj s temností touto, i toužení po světle pravdy a krásy v sobě i mimo sebe značilo vznešeného ducha jeho.

„Ty se chvěješ?“ tázal se mě po chvíli a hlas jeho vznášel se co šeptání duchů v pusté síni. „Věz, že krásné dny a tiché večery, které jsme spolu strávili, i po smrti mé nezajdou. Kdy se slunce zatopí v moři západních oblaků, ty přijdeš k mému hrobu a povíš mi, co tvůj svět dělá; v šumu listí hajních sdělím ti pak já tajemství hrobové. Důvěřuj se v slova má, přátelství a lásku věrnou hrob nerozdvojí. Nyní spatřím, kam klesá slunce, kam se ženou větrové, a to jsem již od dětinství vědět si přál. Ustaníš pro mne želeť. Budeš-li nešťastným, přijdu tě potěšit, budeš-li šťastným, přijdu se sdělit o štěstí tvé. Jenom na mne vzpomínej. I tobě se otevře hrob, kdež v lůnu matky spočineš!“

Zamlčel se — slabost mu nedala mluvit dále.

Rukou mi ukázav papíry na stole složené, klesnul zpátky na lože a těžce vzdychatí počal. Ale jako by umírající tělo se smrtí zápasilo, opět se vytrhl z mdloby. Nesrozumitelná jsem zaslechl slova, z nichžto jenom některá jsem pochopil, jako shledání, vlast!

To byla poslední slova jeho. Ještě jednou se mu zablesklo v očích, ale chmura hned obtáhla jasné nebe jejich; křečovitě stisknuv ruce mé políbil je, a bílá pěna se mu vyrazila z ust. —

Neměl jsem přítele, jen hrob jeho mi ještě kyne a to tiché místočko mne již zná a z chladné své hlubokosti mi kvítky utěšitelné podává. Já a hrob sobě již rozumíme; vímeť, co jeden od druhého k očekávání máme.

Nadevšecko mě však těší dědictví moje, Ervínovy rukopisy. Zde se mi jasný život jeho nejen *zevní*, dle okolností příhodných napořád se měnící a méně na lidské vůli záležející; nýbrž i *duševní* činnost jeho, která zde svobodně se vyvinula v slovech, nenuceně i neobmezeně vyřknutých.

Majíť ale myšlenky obrazotvorných, ba i v ohledu tom přepjatých lidí nevšední zajímavosti do sebe, jestliže harmonický systém vnitřního světa — světa svého — v naší všední sprostotě užívati a uvéstí se snaží. Víme, že nadarmo jest snažení jejich,

že padnou oběti odvážlivosti své; víme však též, že ačkoliv *tyto* zajdou, myšlenky jejich v ochranu budoucnosti se utíkají a tam se i uskuteční. Takové lidi musíme buďto milovati, aneb zavrhovati. Střední dráha jen středním lidem se otvírá, lidem nezmužilým a malicherným. Vzdělaný rozum budí v nás vážnost; vtip a činlivost ducha často k podivení nás popouzí; ale lásku, vroucí lásku budí toliko ten, z jehožto velikého srdce veliký duch vykvítá, kdo lásky hoden jest v myšlénkách, citech a činech, kdo důmyslným jest vůdcem, umělcem, *člověkem!* Kdo takovým lidem rozumí, musí je milovati. A já miloval svého Ervína.

Že jsem pozůstalost Ervínovu s obzvláštní pozorností přehlédnouti musel, o tom nepochybujte. Mám však přitom co želeť. Mnohý list schází, i zdá se, že je Ervín sám zničil. Proč? — Nevím; domnívám se však, že to myšlenky byly, které bych i já zamlčeti musel.

2/

*Umělce život
jest putování. V žádném kraji země
se nestaví; všemožně kupředu
jej vábí klenot, jenžto viditelný,
však nedosáhnutý nad ním se vznáší.
Z. Werner*

Nikoliv, ty doby více nejsou, kdež obrazy venkovského života látkami bývaly nadpoetických *selanek* a předmětem žádostí přecitlivých lidí. Vímeť již, mnoho-li pravdy do sebe mají vše ony báje o přirozeném rozumu, mírném jednání, neporušené mravnosti, vlídnosti a nevinnosti rybáků, skotáků, lovců atd., aniž se více v arkadický život jejich důvěřujeme. Nicméně přece pomnění na venkov a dny tam strávené více půvabnosti v sobě chová nežli nejrozmanitější zábava městská.

Nevím, zdali se přitom každého myšlenky k stejnému se mnou usudku schylují a srdce podobnému citu se otevírá, za sebe mohu však pokaždé svědčiti. Kdykoliv vzpomenu na dědinu svou, jest mi, jako by se soumrak zchvíval nad srdcem mým a pokoj večerní jak by ostínil umdlévající život můj. Při znění vesního zvonku jest mi jako od vlasti vzdálenému synu Helvecie při zaslechnutí horní pastýřské trubky a při pohledu na vysoké hory jako dítě bych tu vždy plakal a rukama vyhrabal minulost z tmavého hrobu!

Blíží se večer. Na obloze září přívětivý Hesper co adamantový klenot na prsou milenky. Jestí to ten samý Hesper, za nímžto neskončenou dálkou bloudívaly dětinské oči mé; ta *sama hvězda*,

k nížto jsem z pahorku nad otcovskou zahradou toužebně zírával a bolesti své jí žaloval. Ona vídávala slzy, slýchávala tajné žádosti mé; jí jsem svěřoval žel a radosti dětinského věku.

Rci, spanilá hvězdo, co jsem ti žalovával v tichých večerech? — Ó, všechno mi opět řekni, svědkyně milosti mé, abych upamatováním opět zbujařil. — Ty mlčíš? Rozumím ti, přítelkyně nemá, a v jiskřící se záři tvé čtu opět, co byly city a myšlenky moje tehdyž vepsaly na dráhu tvou.

Tamto, ve stínu hor, leží vesnice, skrovná sice, ale položením svým malebně půvabná. U východu se šíří luka a zahrady až k blízkému pohorí, jehož vrcholky obzorem jsou celé krajiny. Lučinami se vinou jasní potůčkové mezi letorostím a stínem stromů zahradních. Několik osamotnělých stodol obmezuje vesnici, z jejížto skrovných chatrčí vystupuje obnovená vížka. Pod pahorkem, nedaleko dřevěného mlýna stojí chýše chudobná — z ní jsem vkročil do hlučného světa.

Slunce bylo již zašlo. Na hrobech se chvěly kvítky větrem večerním a křížky pohazovaly dlouhé stíny. Vesničané byli se ukryli pod tichou střechu, jenom já ještě dlel na hrobě otcovu. Příbuzní, politovavše zesnulého otce, sirotka opuštěného si ani nevšimli. — Již se tmělo. Mně ani slov, ani slzí více nedostávalo se k ulehčení těžkého želu. Když bolest *nejvyššího* stupně dosáhne, oněmí žel a tiché zoufalství opanuje srdce. Tak se dělo se mnou. Matku jsem byl ani nepoznal, otec nyní též v zemi ležel. Políbiv hrob, opustil jsem hřbitov. Kam se obrátiti? — Domů? — Prázdná stála chatrč má, chudobné stěny její mně neustále na mysl uváděly stav můj. — Tam nemohu jíti!

Učitele vesnického mi za pěstouna ustanovili. Bylť on muž vlídný, znal svět i člověčenstvo a miloval umění. Ten se měl starati o výchování mé, tak bylo úřadem nařízeno, takž i otec můj v posledním okamžení života svého sobě vyžádal. Odplaty neměl pěstoun můj k očekávání a to mne bolelo, an od pouhé dobromyslnosti *jeho* jsem závisel, a on sám co *vesní učitel* mnoho nazbyt neměl.

Byla již noc, když jsem se s úzkostlivým srdcem k pěstounovu bytu přiblížil.

„Ervíne! Ervíne!“ volal hlas ženský po vesnici. — „Ah, zde jest!“ odpověděl jiný.

„Kdes bloudil, chlapče,“ tázala se učitelova žena, „že jsi ani ve své chatrči, ani kde jinde po vesnici k nalezení nebyl?“

„Na hřbitově,“ odpověděl jsem smutně.

„Ah!“ řeklo děvče učitelovo, matku provázející. „Nesmíš býti tak smutný. Jen pojď k nám, však já tě obveselím!“

I starý učitel mě velmi laskavě přijal, když jsem vešel v nový svůj domov.

„Nyní jsi našincem, Ervíne,“ pravil ke mně, „a nesmíš se straniti přátel svých. Sedni k našemu stolu a chovej se jako doma.“

Nebylo mi těžko odomácněti u přívětivého pěstouna i milé rodiny jeho. Zvláště na mne působila Emma dětinskou veselostí a lehkou myslí svou. Tato dívka, u věku ještě nedospělá, již neobyčejným vtípem a jasným usudkem vynikala; nicméně však málokterá příhoda hluboce ji dojímalá aneb veselost její kalila.

„Nevím, jak bych se v sednici usaditi a ten prach ze starých kněh do sebe sáti mohla,“ říkávala ke mně, „pojď raději do zahrady chytat motýlky.“ — A takto řkouc, zavřela mi knihu před očima, a hodíc ji pod postel, v okamžení byla z komnaty.

„To divoké děvče!“ stýskávala si pak matka. „Já vždycky muži svému říkávala, aby té holce takovou volnost nepřipouštěl; on však neposlechnul, domníváje se, že svévolnost dítěte sama sebou odpadne a ze svobodné, nedonucené myslí jasné a čisté srdce vykvete. — Neposlouchej ji, Ervíne, a raději se knihy chop.“

„Ano,“ odpověděl jsem, zvedna pohozenou knihu, a poslechl jsem — Emmu.

Ona zatím létajíc po zahradě, chytala motýlky a honila se se školními dětmi, notně se posmívajíc „*mladému panu doktoru*“, jakž mne nazývati si uvykla.

Já však byl cele jiné povahy než Emma. Mne netěšilo honění školních dětí ani hry Emmou navržené. Díval jsem se na ni, jak od jednoho k druhému živě pobíhala, jak ostatní děti, ji poslouchajíce, vůli její plnily. Když však děti zvečera odcházely, a Emma v zahradě samotna zůstavši, ke mně se přiblížila, a zamyšlen-li jsem k obloze hleděl, pohazujíc na mne kvítí,

se smíchem se mě tázala: „*Kolik hvězd jsi za ten večer spočítal?*“ — tu se mezi námi žertovný hovor počínával, a přestoupil-li jsem stupeň veselého rozmaru, vysmála se mi a utekla. — Stalo se jednou, že jsme trhali kvítí na věnce. I vypravoval jsem dívce rozličné bajky, vztahující se na kvítky, a dokazoval jsem jí, že každý kvítek kouzelnou moc v sobě uzavírá a něco zvláštního vyznamenává; neboť právě předtím jsem se toho byl v knize dočetl, a co tištěno bylo, věřil jsem. — Když jsem jí pověst o kouzelné růži vypravoval, mnohé jiné věci jí vykládaje, kterým jsem sám nerozuměl, a skoro nevěda, Emmě silněji ruce stisknul, tu ona vzhopivši se všechny kvítky na hlavu mi hodila řkouc: „*Tys blázen, Ervíne,*“ a vběhla do domu. — Emma skoro ve všech okoličnostech života jiné náhledy jevila nežli já. Cizinec by jí byl všechen *cít* odepřel; nicméně však přesvědčen jsem, že přirozenému jejímu citu hlubokosti nescházelo. To jsem pozoroval, když jsme náhodou o rodičích mých hovořili, a já žalostí přemožen, památce zemřelých slzy jsem obětoval. — „*mlč, Ervíne,*“ pravila Emma, „*vždyť můj tatínek jest také tvým a mne máš za sestru; co chceš více?*“ — Přitom se smála a jasné perly se jí třpytily v očích. —

Tak rok po roce hynul a s přibývajícím rozumem i zdravý usudek dívky se rozvíjel. — Přesvědčil jsem se, že lidé obrazotvorní a citliví dobrým usudkem málokdy se honositi mohou, an zatím lidé, jimiž více rozum vládne, bezpečnější a přirozenější náhledy prozrazují. To jsem pozoroval i na *sobě*, i na *Emmě* a předsevzal jsem si také v ohledu tomto se zdokonaliti.

Býval jsem vášnivý milovník hudby a každý, i nejnepatrnější zvuk pozornost mou na sebe obrátil. I zde se jevila náklonnost moje k neobmezenému, toužení moje po bezkonečnosti. Výtvoř obrazotvornosti své neodíval jsem jistou přirozenou formou, nýbrž jen co mlhy, s významem napolo vyznačeným, veškeré vidiny moje před okem mi hrály. Proto jsem zalíbení nacházel ve zvucích, neb jsou zvukové obrazy beztělesné, plynoucí v moři bezkonečnosti. Z neznámých dědin k nám přilétajíce, omamují mysl naši, až nespátřené, nepojmuté opět se trátí a v dálce rozplývají.

Zvuky dojímalý srdce mé nevyslovitelnou mocí, a když jsem se k pěstounovu fortepianu posadil a tóny z něho vystupovaly co smíšený sbor duchů podzemních i nadvětrných a žalující, zádumčivé moll mi v uchu a v srdci zaznívalo, tu bych se zvuky se byl vznesl, a za nimi polétaje věky věčnými, v říších neviditelných se rozplynul.

Zcela jinak byla Emma. Jakmile zvuky jen zaslechla, již odběhla. Zato však větší milovnicí byla malby. Po stěnách visely všude obrázky, ačkoli z nich, jak se pamatuji, jenom jediný nějaké ceny do sebe měl. Představoval totiž krajinu způsobem a duchem *Salvatora Rosy* zobrazenou. Nikdy jsem si ho však nebyl všimnul, až mě Emma sama naň pozorna učinila. — Onať s ochotností zvláštní v rejsování se cvičíc, i mne k tomu vábila. — „Zde jsou bezpečné, jisté formy,“ říkávala v pozdějších časech ke mně, „zde se každý jednotlivý pojem vysloviti, každá myšlénka obmeziti dá. Zde má zřetel náš pevného místa k pozorování a duch stan k odpočinutí nalezá. Zvuky jej však v nepokojnou říši, od bezdna k bezdnu, nepřirozeným letem k nepravdivému cíli zavádí.“

Takové a podobné rozmluvy povzbuzovaly rozum můj i ponoukaly mne k vážnějšímu přemýšlení. I učilť jsem se rejsovati a obrazotvornost moje nabývala jasnosti a jistoty. Zvuky a barvy splynuly ve světle, utvoříce obraz, kterýž netoliko tvárnost přírody, alebrž i city a vidiny ducha mého vyznamenával.

V takovémto cvičení strávil jsem dlouhý čas, nežli jsem se poněkud zdokonalil.

„Obrazy tvé žádné rozmanitosti nemají,“ pravila jednou Emma ke mně. „V každé krajině tvé poznávám moll tóny tvého fortepiana. Hleď, není-liž toto pěknější?“

Ukázala mi krajinu, kterouž byla právě dohotovila. Představovala dědinu a obydlí naše. Ledva jsem na obraz pohlédl, jasná minulost před okem mým se zaskvěla. Tuť stál zamilovaný můj pahorek, pod ním chýše rodičů mých. Tam se lesknul rybník mezi ovocním stromovím a u břehu stál mlýn. I zahrady a luka známé živě a přirozeně se zelenaly na obraze Emminu. Vše planulo v světle jarního jitra. „Ten obraz mi dej, Emmo,“ prosil jsem dívku.

„Vždyť jsem jej pro tebe malovala.“

„Pro mne? Jestli možná? — Vzpomínala jsi tedy na mne, když jsi obrázek malovala?“

Emma se otočila na jedné noze a uskočila ze síně.

Opět jsem stál samotný s myšlénkami a s city svými.

„Ta dívka nemá srdce — a přece — tou krajinou vane hluboký cit!“

I zapomněl jsem se v pozorování obrazu, a bezděky se chopiv štětce a barvy, ani sám nevím, jak se to dělo, nežli jsem se vzpamatoval, blízko u chýše zemřelých rodičů přidělal jsem skrovný náhrobek, jak by v něm blaho dětinství mého pochováno leželo.

„Kazísvěte!“ zvolala za mnou Emma i poznal jsem z pohledu jejího, že se na mne hněvá.

Dívka měla pravdu. Celá krajina tím nepatrným přídávkem cele jiného rázu nabyla; zdalí horšího, žádnému z nás obou rozsouditi lze nebylo, jelikož náhledy naše sobě odporovaly. Avšak proto přec se mi zdálo, že by rozličné povahy naše v dobrém souzvuku byly splynuly, kdyby se v jedno srdce byly spojily; jakož třetice a šestice v jednom souzvuku libě se vinou k uchu.

Podivno, že rozličné povahy naše i v tom se lišily, že ona *jitro*, já však raději *večerní soumrak* za předmět obrazů jsme obírali. Barvitost malby její zahrávala jarem; v krajinách mých, pokud jsem se o jaké pokoušel, ráz podzimku patrně se jevil. Hudba vždy ale převahu měla v mysli a v srdci mém a jen tenkrát jsem se šťastným, ano *blaženým* býti domníval, když podvečer u fortepiana sedě, city a myšlénky svobodným zvukem jsem vyřknouti mohl.

Neznal jsem ještě svět, jakýž vpravdě jest. I myslit jsem, že všechny dívky jako Emma jsou, všickni jinoši jako já, ba ostatní lidé že jsou všickni jako moji tehdejší známí. Jsouť ale horší, mnohem horší, nežli jsem si představoval! —

Velikou rozkoš nacházel jsem při pomnění, že se brzo čas přiblíží, kdy mě osud do Prahy povolá z venkovské dědiny. Něco mě však přece poutalo, zajímalo pásmem silným a těsnilo mysl mou; byl-li to zvyk, či — Emma?

Kdo by se domýšlel, že za čas přebývání mého u pěstouna jsem zanedbal vzdělání přísně vědeckého, domnívaje se, že u fantastickém rozjímání tak nazvaný zdravý rozum nevykvetá, byl by na omylu, neboť vychování pěstouna mého k cíli mě uvádělo, ježto vyšším nazvati slušno.

Avšak léta uplynula, i blížil se čas, kdež potřeba nastala zkušenosti nabývati v cizině. Cítil jsem, že bolestné bude loučení mé. — Co mě as v neznámém světě očekává, jaké následky bude míti přičinění mé? Celá budoucnost rozložena skvěla se mi před očima v jarním světle, účinnivý život čekal na mne se všemi radostmi a žalostmi, s veškerým blahem a bolestí svou. Šírá země přede mnou stála s vrchy i oudolými, zahradami a pustinami. Kam se mám obrátiti dříve, čeho se spíše chopiti? Veliký jest svět, malá však moc člověčí. Moře se rozprostírá u nohou jeho, on pak obmezenou smyslností svou jen jednotlivé krůpěje z nich užívati může! — Pokud oči zasáhnou, náleží mi svět, co za obzorem se skrývá, jest mi nepovědomo; a přece *tam*, právě *tam* touží duše má.

V takovém rozjímání připravoval jsem se ku vkročení do světa. Mnohý přívětivý obraz minulosti vstupoval před mysl mou, mnohá pěkná naděje v budoucnost mě opojovala; neboť pohled do minulosti podobá se pohledu z vrchů do tichého údolí; v budoucnost však zírá člověk co do modřiny nebeské; hvězdokvělé obrazy se mu míchají před okem co okrasa neprozračné brány věčnosti, za kterouž se dnové příští rozsuzují.

„Tedy jest přece pravda, že pryč půjdeš?“ tázala se mne Emma, i zdálo se mi, že při otázce zbledla.

„Musím!“ odpověděl jsem.

„Já bych nešla, kdybych byla tebou. Co v městě? Tam jesti smutno a lidé tam nejsou tak přívětiví jako zde.“

„Nikoliv, Emmo, lidé jsou všady tím, co z nich vychování a okoličnosti udělají! A věř mi, v městě, kdež chrámy věd a pěkných umění slavné kvetou — tamť musí býti dobří lidé, lepší nežli na venku, jižto v jednotvárné uvyklosti žijí.“

„Ta *jednotvárná* uvyklost ale přirozenější jest než ono *rozmanité* přetvařování se obyvatelů měst. — A necht' je to kde

chce, jaké chce: *mně* se tu lépe líbí než kde jinde, a protož zde zůstaň!“

„Byla bysi ráda, kdybych zůstal?“

„Inu — jestli nechceš, můžeš jíti.“

„Pohřešila bys mne, kdybych odešel?“

„Někdy; bude mi zde mnohem smutněji.“

„Smutněji? A proč?“

„Protože nebudu míti komu se zasmáti!“

„To jest slabé utěšení pro odcházejícího přítele. Ach, Emmo, kdybych nevěděl, že za tou žertovnou tváří hluboký cit se ukrývá, již bych si zoufal!“

„Tak? — A proč asi?“

„Proto — že — že tě nadevšecko miluji!“

„I toť je hezké! — Neviděl jsi můj poslední obrázek?“

„Nech nyní obrázku! V mém srdci povstávají nyní *jiné*, krásnější obrazy, Emmo!“

„I ukaž je — prosím tě!“

„Ty žertuješ, Emmo, směješ se, a já bych plakal!“

„Tedy se vyplač; až domů přijdeš, ukáží ti nový obraz. Poroučím se!“

Po těch slovech odběhla. — Ó, dívky, dívky, vy jste ukrutné! —

Šel jsem z pahorku dolů k dědiční chýši své, procházejí se po břehu potoka. I usadil jsem se pod stromem, otevřel knížku a zaháněl city myšlénkami vznešenějšími. Byly to Ossianovy básně. Hluboko jsem se zabral v obrazy zpěvce, i zjařila se mysl má ohněm myšlének a citů jeho.

Mysl mladická jest pravé zrcadlo. Vše pojme, cokoliv se jí vstříc postaví, a vždy se jen v té barvitosti jeví, v jakovou ji okolností postaví. Života světlo i stín rázněji se značí v smýšlení a jednání jinocha než muže; každý dojem zevní zjeví se na čele mladickém, co zatím letitý člověk myšlénky i city své skrývati se naučil. — I já jsem k tomu druhu mladíků náležel. Vznešené obrazy starobylého básníka vzbudily ve mně nová představení o světě; snil jsem jen o velikosti, slávě a nesmrtelnosti. Rekové pradávných věků pobízeli mě k činům.

„Já tím způsobem zvěčniti se nemohu. Dnové bohatýrské vznešenosti již uplynuli; však ale přece mi dosáhnouti lze většího, nevšedního účele!“

„To mě těší, Ervíne!“ ozval se někdo za mnou. Ohlídna se spatřil jsem pěstouna. „To mě těší,“ pravil dále, „že jsi sobě předebral nevšedního cíle dosáhnouti; víš-li pak ale *jakého* a znáš-li cestu k dosažení jeho?“

Tato otázka mě poněkud na rozpaky uvedla. Nebyl jsem s to vhodně odpověditi a rozmýšleje se pohlížel jsem k zemi.

„Co tu čteš, že ti takové myšlenky připadly?“

„Ossiana.“

„Divno věru, že právě vidiny *toho* zpěvce tebe roznítily, an tichá mysl a rozjímavá tvoje povaha spíše k míru a duševnímu zkoumání než k pouhým plodům divoké obraznosti se schyluje.“

„Ó nikoli, drahý otče! Války národů a půtky osob neroznítily mysl mou, nýbrž velikáni dávných věků — ony vznešené povahy osob zobrazených naplnily duši mou!“

„A mníš-li, že vskutku tak velicí byli, jak si je básník vypočetl? — Jsi na omylu. Lidé byli jako my; jen tělesní jich síla a okoličnosti věku, v kterém žili, a pak obrazotvornost básníkova k té slávě jim pomohly. Hleď, jak hladká se ti zdá rovina z dálky; přístup blíže a uzříš, jak hrubá jest a hrbolovitá!“

„A proč by nebyli *vsutku* tak vznešenými, jak se mně zdají? Bylíť rekové — to dokazují dějepравné činy jejich, a kdyby jich vášně sebezprudší, dychtění po oslavě sebezhoroucnější bylo bývalo, kdyby vadami mnohý pěkný čin byli zastínili, přece účinnějšími se okazali než tisícero jiných, s nimi živoucích lidí, a protož i z ohledu toho zasluhují býti vzorem věků pozdějších.“

„A v kterém způsobu mohli by vzorem býti věku našeho? Jak by mohla jiskra z té dávné doby rozpáliti mysl mladíka z časů nynějších? Žádosti naše jsou věcnatější nežli prázdné stíny soumravného Skotska, a více by mě těšilo, kdybys i ty se raději přidržoval kněh a myšlének takových, kteréž ti budoucně v okrese tvém budou moci prospívati. Bolesně pozoruji, že více rozjímání než činění miluješ a že více času sněním maříš nežli potřebným učením. Nevím, jaký účel jsi dosáhnouti vyvolil, aniž

jsem ti od mládí tvého svobodné vyvinutí se ducha tvého obmezoval. Nyní ale již do světa vkročití musíš; zdaliž tu prospěšné i dostatečné budou náhledy tvé?“

Nemohl jsem odpovědítí. Přívětivost a mírné, přátelské jednání pěstounovo mnou pohnulo. Uznal jsem, že v jednom ohledu pravdu má, přece však jsem přesvědčen býti se domýšlel, že smýšlení moje, jakož i mé nazírání do světa jistě přednosti má. Jen slova mi scházela k vyřknutí toho, co tak živě, tak jistě ve mně žilo.

„Uznáváš tedy pravdu náhledů mých?“ pravil pěstoun dále. „Doufám, že sejdeš z dráhy nastoupené a pevný účel pro budoucnost sobě vystavíš.“

„Odpustte, že jsem vám hned odpovědítí nemohl, neb se přiznati musím, že mě otázka vaše překvapila. Co však srozumění mého s náhledy vašimi se týká, o tom mi vlastní mínění moje dosti světla nepodává.“

„Jsi na rozpacích? — Hleď, abysi se brzo rozmyslil, neboť čas ubíhá a dny z mládí ztracené nikdy se nenavratí. *Prací*, nikoli *hrou* dosáhne člověk účele svého; a jestliže ti na tom záleží, abysi v budoucnosti dokázal, že přirozenému duchu a vnitřnímu hlasu vědomí svého zadost učiniti *můžeš* a *chceš*, nemeškej a *čiň*; neboť činnost jest život, nečinnost pak se podobá smrti.“

„Ano, milý otče, to jest dokázaná pravda; jakž ale na *mne* tato předhůzka upadá? Vždyť dobře víte, že jsem se všemožně snažil času používati, ani hodinu nezmařiv.“

„S výmínkou, milý Ervíne. Co se *tobě* často *prací* užitečnou býti zdá, samo v sobě zahálkou bývá, a tou nejnebezpečnější, mysl tvou tak zajímavící a všelikými obrazy tak přeplňující, že se jich ani v okamžení důležitém zprostíti nemůžeš. Právě nyníš mě o tom přesvědčil. Domníval jsem se, že tě v rozjímání o budoucím stavu naleznu, ty pak v nepravdivé obrazotvornosti nádherně sníš o velikosti. O jaképak velikosti to sníš? — O rekovské? — Milý Ervíne, mámeť důležitějších povinností nežli toužení po tak nazvané nesmrtelnosti vezdejší; a již *ten* člověk zadost učiní sobě i věku svému, kterýž v okolnostech svých *ten* okres vyplní, kterýž činnosti jeho vykázán. Vyvol si stav

užitečný jakéhokoliv druhu, v jakémžto se z pospolitého života neodstraníš, a věz, že *šťastným* budeš, i jiné šťastnými učiníš.“

„Vždyť jiného účele nemám, drahý otče! Jenom nedorozuměním by mě někdo vinití mohl z nedostatku dobré vůle k dosažení cíle člověčenstvu užitečného. Cokoliv jste ale pravil o *velikosti* a *budoucnosti* nadchnutou obrazotvorností vyznačené, nezdá se mi tak k zavržení býti, jako vy jste mi to představil. Každý jednotlivec *zvláštní* cestou k cíli se přiblížiti hledí, jakož i každý rozumný člověk jistý účel si předložil. Jestli hlas volající v srdci našem, jemuž násilně odporovati nelze. Naše myšlenky, naše city jsou výlevy jeho a označují nám dráhu, kterou v životě nastoupiti máme. I proč by se měl protiviti povolání svému, kteréž mu dále a výše kyne nežli obecnstvu?“

„Zdání, jarní zdání!“ pravil pěstoun. „Vnitřní hlas, o němžto mluvíš, jesti jenom uvyklost zvláštního smýšlení, kteréž nad srdcem a vůlí pánovitě vladaří. Jenom *slabosti* nelze protiviti se jí. *Rozumný* člověk nepřestoupí meze obecní, neuvykne na myšlenky nadvznešené a pokračuje cestou přirozeností vykázanou. Věz, Ervíne, že jsem mnoho zkusil ve světě. Ničeho jsem s sebou nenesl než hlavu plnou myšlenek a srdce plné citů. V tom pozůstávalo bohatství mé. I přesvědčil jsem se, že nevyhnutelná jest potřeba podrobiti vídiny a žádosti své pospolitému životu a jenom *tam* jich upotřebiti, kdež k dosáhnutí vyznačeného užitečného účelu přispěti mohou. Lidé žádostivi jsou potěšení, a protož pěkná umění tam vážená jsou, kde pospolitou zábavu rozmnožují. Co tuto mez přestupuje, toho si málokdo všimne.“

„Jakže, otče můj? Takové by byly náhledy obecné? — A kdyby zákonem upevněny byly, zavrhnouti je nelze! Což mezi lidem *všecko* jen užitku podrobena jest? — Toť by sprosté a nehodné ducha lidského bylo. Vždyť jste i vy sám mnohokrát mi navrhl sadu: Člověk není živ jen od chleba, nýbrž i od slova. A jestliž onen vnitřní, nás popuzující hlas něco jiného nežli napomínání ducha světa? Ne, ne, milý otče, ztracen jest člověk, který se toliko na zalíbení ostatních lidí ohlíží a od přirozené vyšší náchylnosti své ustoupí. Kde bychom byli, kdyby velicí jednotlivci

nebyli předešli věk svůj a ostatní lid za sebou vedli? A měli by ti ostatní, obyčejní lidé v stejné třídě státi s Franklínem, Byronem a jinými? — Cítím v sobě jiskru snažiti se za *takovými* a — odpusťte mi, otče — neohlížeti se, zdali se zalíbím světu sprostému. Vy mně porozumíte. Věk rekovský u nás nepanuje, ale také umělec jest rekem věku svého.“

„Tedy se pěknému umění oddati chceš?“ —

Ervín chtěl právě odpověditi, an hlučný bubňův zvuk po vesnici se rozléhati začal.

„Co to?“ zvolali oba jednohlasně a ohlédnuvše se spatřili blížící se vojenský pluk.

„Ah! Již jsou zde?“ pravil učitel. „Vždyť měli přijíti teprv zítra.“

„Kdo?“ tázal se Ervín.

„Vojáci. Hleď, ty si tak málo všímáš záležitostí domácích, že ani nevíš, kdy se nám hosté ohlásiti dají.“

Vojáci se zatím po vesnici uhošťovali. Jedno oddělení táhlo dále do jiných vesnic, ostatní zůstali zde s několika důstojníky.

K učiteli se dostal do bytu mladý praporečník, pán z Valdenova, hezký člověk, jinošské tváře a veselé mysli.

„To jest človíček po mé chuti,“ pravila Emma. „Jasně čelo a veselá mysl jeho mi právě přišly vhod.“

„Což se ti pán z Valdenova tak velmi líbí?“ tázal jsem se dívky — nevím, jakým hlasem.

„A proč by se mi nelíbil? Je hezký, mladý, vtipný, veselý a —“

„A — co ještě?“

„Víš, co je při něm nejlepšího? — Že se do mne zamiloval!“

Takovéto dosti zřejmé vyjádření Emmino mě velmi znepokojilo. Den po dni jsem poznával, kterak ona s panem důstojníkem se víc a více přáteli, že na mne posléze docela zapomínati začala. I zdál se mi nyní odchod býti právě včas a v cizině jsem zapomenouti doufal, co mě v otčině tak bolestně trá pilo. — Rozloučiv se se všemi přáteli a příbuznými, na cestu jsem se uchystal. Na otázky, proč tak rychle dědinu opouštím, žádnému jsem pravé příčiny nesdělil, ani pěstounovi. Ale srdce mé bylo raněno; to pozoroval každý, přičítaje to litosti nad brzkým

rozloučením se s domovem. Bylať to však láska, jež mě *tak* trápila. Vroucí zatajená láska jest nejsladší cit, jest, jako by vzrostla růže v srdci jinošském, jejíž trní je zakrvácují, kdykoliv rajska nádra její se otevrou dechem spanilé milenky. Tu v citech nebeských člověk plyne; tu dívka i jinoch v okamžení *jednom* zapomene na svět, neboť jeden druhému jest v okamžení tom více nežli svět! Ale milovati a nemilovánu býti, jaký *to* cit jest, *tomu* jen pochopitelno bývá, jenž v podobném stavu se nacházel. Jestiť jen *jedna* bolest v tom citu, jen *jedno* zničení, an člověk jen z jednoho života se těší a jedné smrti podléhá.

Večer byl. Všecky věci své jsem složené měl a přichystané, neb ještě před východem slunce jsem odejítí chtěl. Předevzáť jsem sobě tuto poslední noc obětovati rozjímání o budoucnosti své, účel svůj upevniti a přemýšleti, jakým způsobem nejnadhěji jej dosáhnouti lze. Především ale bylo mi navštívití jedno místo soukromné a tiché, kdež útěchy a síly nabýti jsem doufal — hrob otce svého. Tam právě se ubíraje, spatřil jsem Emmu, v zahradě se procházející. Byla samotna. Na rozpacích jsem stál, sem i tam mě srdce táhlo, neboť i Emma mi útěchy dáti mohla. Přiblížil jsem se k ní.

Emma o strom podepřena, vzhůru pohlížela k hvězdoskvělé obloze. Slabě probíraly se měsíční lesky hustým letorostím, obličej zamyšlené dívky ojasňující. Bledé byly její líce, ježto se jindy v růžovém květu rdívaly; mdlé byly zraky, jež rozněcovaly srdce mladistvé. Smutna byla; tak jsem ji byl nikdy ještě předtím nespátril. Dlouho jsem ji pozoroval, nemaje smělosti k ní se přiblížiti. Tu černé chmury oblohu zatáhly, zhasínající světla nebeská, a širá tma v kraji rozložila se. Emmu jsem neviděl více; jen bílý oděv její v temnostech se míhal. I pokročil jsem k ní a dotknul se ruky její. Uleknuta sebou trhla.

„Ach, přece!“ pravila tichým šeptem. „Myslilat jsem již, že nepřijdete. To by nebylo způsobné!“

„Jak? Ty mně *vykáš*? Což to přívětivé, milostné *ty* se více nehodí příteli tvému? Čili jsem ti již cele odcizen?“

„Odcizen?“ odpověděla dívka sladkým zvukem. „Ó nikoliv, nikdy! Ale *ty*, já vám *ty*?“

To mě překvapilo. Tak milostivě, důvěrně zněla slova její; ale v každé hlásce mi bylo lze poznati, že se netýkají *mne*, a chtě se úplně přesvědčiti, ještě tišeji jsem mluvil.

„A proč ne, spanilá Emmo? Srdce-li tvé mi vpravdě nakloněno jest, proč by to usta tvá nejevila zde, kde žádný není svědkem slov našich krom vlastních srdcí? Čili nechceš býti mou?“

„Ach, ano!“ zašeptala Emma. „Tvou navždy!“ — Objala mě a vroucím políbením potvrzena byla slova její. — „Smím-li však i *já* věřiti slibům tvým? Není-li klam, o čem mě *každodenně* ujišťuješ? Jest to pravda, co jsi mi včera řekl, že mne i rodiče moje s sebou vezmeš k rodině své, že ze stavu svého vystoupíš a všickni vespolek šťastný a blažený život povedeme?“

Nabyl jsem nyní přesvědčení, že se Emma v omylu nachází. Nebyl jsem ale v stavu, abych se byl vyzradil, a se srdcem zničeným i citem bolestným jednal jsem, jako bych byl, za něhož mě Emma měla. Obávaje se, aby zář luny neodhalila závoj osobu mou zakrývající, odvedl jsem dívku do zatemnělé besídky. V náruči chovaje milenku, kochal jsem se v blaženostech, ježto pro mne určeny nebyly. Vždy vroucnějším byl jsem já, vždy milostnější jevila se Emma. Plamenná slova vinula se z ust mých. Líce milenky planuly na tváři mé. Pevněji jsem dívku přivinul k srdci. — Slyš, tu zvuky fortepiana z obydlí pěstounova se probíraly zahradou.

„Kdo to?“

„Ervín, bratr můj,“ odpověděla Emma.

„Ach, jen bratr tvůj!“

Bouřlivě zněly zvuky, soucitně se mnou chvěly se temnotou noční. Ó, veškeré city budily se v těch tónech! Brzo šuměly co hluk vzdálené války, brzo zas nyly co žalující láska. — Ó, zvuky, zvuky, kam jste zanesly duši mou! Omámily jste rozum chladný a z bezedné hlubiny srdce svolaly jste city bouřlivé, aby se spojily v plamenu jednom, nevyslovitelně blaženém, však ale věčně zničujícím: ve vášni!

* * *

Slunce ranní vesele svítilo listím a větvemi do besídky, když jsem procitna oči otevřel. I vzpomínal jsem, jak jsem tam byl přišel. — Ach, pomyslíl jsem, to byl čarokrásný sen! — Však hle, u nohou mých ležela růže, kterouž Emma na srdci nosila. — Já jí toto kvítko odňal — nebyloť snem, nač jsem se upamatovati mohl.

Předevzal jsem sobě smířiti milenku vyznáním klamu. Když jsem přišel ke komnatě její, ještě uzavřena byla. V kročiv do sedničky vlastní, na stole jsem list našel.

Drahý Ervíne!

Mně nelze s tebou se dnes rozloučiti. Jdi s bohem a vzpomeň někdy na nás, jakož my vzpomínati budeme na tebe. Hleď, já jsem smutnější, nežli jsem bývala, i věz, že tvář moje nikdy tak veselá, oči mé nikdy více tak jasné nebudou. Zdá se mi, že pochopuji povahu tvou, žádajíc, abys odpustil, jestli tě kdy urazila sestra tvoje

Emma

Dojem, jakýž na mne list Emmin učinil, zamlčeti musím; přebouřlivě střídaly se ve mně myšlenky a citové víny a lásky, takže nemožno mi jest jednotlivé udati. — Hrob otce svého jsem již nenavštívil, ani chýši, v kteréž jsem se byl narodil. Veliký účel v mysli, bolest v srdci a před sebou úzkou, okoličnostmi těsně obklíčenou dráhu, nastoupil jsem pouť dlouhou a nejistou.

Jitrem omlazený svět přívětivě se usmíval na pocestníka, kterýžto prvněkrát z otčiny své kráčel. Nevím, jak se stalo, že se mi veškeré přirozenství v jiném světle jevilo než kdy jindy. Od nepatrného v stínu stromů se pnoucího kvítka až k velebné, širojasné obloze, vše důležitější se mi býti zdálo. Duševní život člověka se promění, kdykoliv člověk jiného stanoviště dosáhne v okoličnostech společných. Každý poklesek, jakkoliv i hluboko by člověk klesnul, stane se povždy pramenem nových náhledů i znamenitých pokroků v poznání světa. V stínu stojící člověk snadněji hledí do světla nežli osvícený do stínu, jestli mu žádná rouška hled neobmezuje. Nejznamenitější lidé vystoupili z temnoty a stali se

velikými, poznavše stín a světlo života. Oni ze zatmělých chýší svých věcí spatřovali, jakéž ostatním lidem neviditelnými zůstávaly. Oni nevystoupili dříve ze stinného stojiště svého, až je touha po světle donutila, až uznali, že jest čas zaslepenčům odkrýti pravdu jasnou, nezrušitelnou! Takovéto toužení popuzovalo je k činům, jimiž se roznítily věky! To hnulo umělci našeho věku, že zavrhli břemeno nepřirozené nadutosti, že roztrhli závoj záležitosti a okolnosti člověčenstva zakrývající! Z hadrů závoje toho si zatemnělci sešili nový kroj, a jezdíce s ním po zemích, dokazují národům, že jsou to pozůstatky zasvěcených věků! —

„Postůjíte pak přece, pane!“ ozval se někdo za mnou. „Vždyť vás není možno dohoniti!“

Ohlídna se, spatřil jsem pocestníka, jehož celý pohled jevil, že náleží k třídě tak nazvaných dobrodruhů. Licousy a vousky, husté, černé vlasy i obočí této barvy poskytovaly mu ráz mužnosti. Tahy však obličejce neměly mnoho výrazu. Zato oděv ale vše dosadil. Na hlavě měl čepici popelavé barvy, mnohými záplatami okrášlenou. Kabát taktéž mnohé vnady měl. Na uhodnutí barvy jeho mohl každý směle vysadit cenu odplatní; na rukáve se skvělo několik děr jako hvězdičky z přetřhané chmury. Plátěnky jistě po několik let koupele nedošly a k dokončení původního obrazu měl boty s prstama. Ale na rukou se leskly pěkné bílé rukavičky a pod kabátem se blyštěl zlatý řetízek od hodinek kapesních. Na zádech měl svázaný uzel ze strakatého šátku a z kapsy mu vykukovala dýmka...

Jesti jakési kouzlo v povaze — v celé bytnosti lidské, ježto tě při prvním setkání se s osobou cele neznámou nezpytelným poutem víže, aniž dosti světla poskytuje, proč se ti tak, a ne naopak děje. Ne povždy krása a lahodné vzezření — leč duch okem pronikající a v slovech zaznívající tě okouzlí.

Nebylat' zajisté podoba pocestníka, jenž mě byl dohonil, na první pohled svědectvím veliké správnosti, ba spíše z ní nedbalost a zhýralost sečísti se dala, a přece v oku jeho, ve tváři, v tom dobromyslném usmání, i v slovech cosi spočívalo, co mi jej vítaným činilo za soudruha na osamělé pouti, na níž mě na začátku provázela jen trudnomyslnost.

Škořepina těla jeho viděla mi se býti tak průzračná jako obálka na těle — chatrný šat; i zdálo se mi, že bych bez velkého nahlédání a stíhání až dno srdce jeho byl dohlédl.

„Vede vás cesta do Prahy?“ tázal se mě, již jakoby starého známého, po boku mém kráčeje.

„Tuším, že bez nehody práh toho staroslavného domu Čechů políbím!“ odpověděl jsem.

„Nu nedejž bůh, abyste si usta zablátil!“ smál se mladík.

„Snad jste v Praze nikdy ještě nebyl?“

„Nebyl.“

„Aj, výborně! Toť vás fortuna svědomitějšímu průvodci do rukou podati nemohla nežli mně!“ zaplesal mladík dobromyslně. „Já vás za dvakráte čtyřmécitma hodin s naší matkou Prahou tak seznámím, že všeliké ctnosti její seznáte, jako byste se byl sám z lůna jejího narodil!“

Bezděky mrštil jsem okem po novém soudruhu a průvodčím. I neušla mu rozpačitost moje — hlasitě se zachechtal.

„Strachujete se mého svátečního obleku? Aj, kdož by se mezi počtem nepošetilců takovou maličností urážel! — Avšak jen sečkejte — však já se z této šupiny slavně vyloupnu. Nedokládám se, že bych čistý kabát za věc velmi zbytečnou považoval, avšak malé ceny mělo by pro mne pěkné našich oudů zahalení, kdybych se někdy také v klocech — *salva venia* — jakož tyto jsou, nespátril. Rozmanitost a novota jesti heslo mého života.“

I přišli jsme nyní na vrch hory, po nížto široká silnice velmi uměle v rozkošný úval se stáčela. Rozprostřena ležela před našima očima krajina rozmanitá; luka střídaly se s lesinami, role se zahradami, tiché vesnice s panskými zámky; zde onde lesknul se potok, rybník a v dálce i řeka.

„Vy zajisté spěcháte do škol,“ dí soudruh ke mně. „Ještě máte času dost. Já na vašem místě bych nespěchal do Prahy, až poslední den; raději bych si zatím kraje prohlídl. Města se dosti brzo nabažíte.“

„To bych nemyslil; neb zajisté *tam* zánímavější rozmanitost ducha dojíhá, kde povahy společenské po věky se měníce, v barvitějším světle před oči se staví, než na venku; i jakkoliv

velkým přítelem přírody jsem, nicméně velmi prospěšné se mi zdá pozorování povah lidských, jakéž se v okolnostech obyvatelů městských rázněji značí.“

„Co se prospěchu týká, o tom pochybovati nelze. Já nejlépe vím, čemu jsem se u takové příležitosti naučil. Začasto ale člověk ponaučení toto draze zaplatiti musí. Ale co z toho? Zaplatíte! — Já také zaplatiti musel a mnoho, velmi mnoho mne stála zkušenost v Praze.“

„Zlého společenstva budu se chrániti a toliko světa si všímáti, pokud toho nevyhnutelná potřeba žádati bude. Posud uvyklý nejsem hluku obecnstva, aniž mu přivyknouti chci. Toužím po vyšší vzdělanosti nežli na venku dosáhnouti lze, protož do Prahy se ubírám. Ostatně se lidí nebojím. Před nepravostí mne zachrání cit a účel můj.“

„Cit a účel — krásné pojemy! — Máte-li pak prostředků, abyste mohl k dosáhnutí účele svého vždy dle nařízení citu jednati? Máte-li tolik, že se na žádného ohlížeti nemusíte, blaženým jste na světě a rady mé zapotřebí nemáte. Pakli ale tomu tak není, mějte se na pozoru!“

„I čehož bych se měl obávati? Já tuze mnoho bolestí v srdci přechovávám, než aby možné bylo klesnouti v plesy zavádějící. Nemám ničeho, nač bych se spolehati směl, a právě proto doufám svrchovanou pilností dosáhnouti účele dobrého.“

„Máte pravdu,“ odvece cestovník, „já jsem také studoval i přesvědčil jsem se, že kteří jen sami na sebe spolehali se, dobrými žáky bývali; pamatujte si: *dobrymi žáky!* To jest ale vše; dále nedošli než k nějakému, a byť i dosti vysokému důstojenství. Ale málokdy co v nich vězelo více, nežli čemu se byli ve školách naučili, a mnoho-li a jaké to jest, o tom se bohdá sám přesvědčíte. Přeji vám štěstí na této cestě, ale nezávidím vám toho. Může býti, že vám lidé v městě ‚milostpane‘ říkati a staré baby ruce líbati budou!“

„Takový není účel můj,“ pravil jsem horlivě, „vzdělání vědeckého zmocniti se chci, abych se tím dokonalejším umělcem stal.“

„Jak? — Umělcem? Vy? — Ach, to jsou jiné věci! To je arci z jedné strany o něco lepší, z druhé o něco horší. Zde se jen

o to jedná, jak to myslíte. Chcete-li se nějakému umění naučiti, abyste se uživil, anebo chcete-li slávy dosáhnouti a velké zásluhy si dobýti pro vlast a pro svět, a pak kdesi v nemocnici hladem umřítí? K obojímu najdete v městech velkých příležitosti.“ —

Mezitím jsme byli opět ušli hodný kus cesty. Dlouhou rovínu za sebou nechavše, vpravo jsme se dali k povýšenému pahorku, z něhož jsme si pěknou vyhlídku příslibovali. Brzo jsme byli nahore. Před očima nám rozprostřena ležela krajina, v jejížto pozorování jsme se oba zamlčeli.

„Věřu,“ dí soudruh můj, „krásná jest naše vlast!“

I měl pravdu, neboť krajina tak rozkošná jevila se zraku našemu, že by ji jinozemci dávno malbou a básněmi byli zvěčnili, kdyby byla ve vlasti jejich.

„U nás si toho lidé tuze nevšímají,“ pravil dále, „dá-li se krajina dobře zobraziti nebo popsati; jenom když hojnost bramborů přináší!“

„Vy se horšíte na lid, kterýž zanedbán byv, schopen není takových citů, jakéž jen podílem třídy vzdělanější býti mohou. Raději buďte tak laskav a povězte mi, zdali to české hory tamo na obzoru k oblakům strmí.“

„Tam na severu?“ odvece pocestník. „Ano, to jsou naše hory. — Jest mi tesklivo, když je zdaleka spatřuji; raději bych se po temenách jejich procházel. — Ony nejvzdálenější napolo v oblacích kryté jsou Krkonoše, o nichžto jste již bezpochyby v pověstích a báchorkách dosti zaslechl. Tamota z roviny vystupující, sama o sobě stojící hora jest vážný Říp, vpravo v Boleslavsku se vypíná zádumčivá Bezděz. Nuže, jak se vám líbí náš sever? Odvráťte se od Prahy a pojďte raději do krajů; já vás doprovodím, kam chcete.“

„Ó, jakž bych rád šel, ale nemohu! — Leč vy — snad času nemáte, abyste mě tam doprovodil?“

„Já? — Já mám vždy času dosti. Žádný mě neočekává, žádný se po mně neshání, žádný mi nemá co poroučeti, aniž co zakazovati; jsem osamotnělý na světě, a dávno shnilé bude tělo mé, a žádný nezví, že jsem žil.“

Muself jsem se brániti, aby nepoznal, že pohnut jsem.

„Hoj, což na tom záleží? Mluvme raději o jiných záležitostech. — Jakkap dlouho se pozdržeti míníte v Praze?“

„To sám určití nemohu. Nevím, jak se mnou osud nakládati bude. Také nevím, jak se mi tam líbiti bude, an cele nepovědom v našem hlavním městě jsem.“

„Nuže, toť vám právě přijde vhod tento list, odtamtud přicházející. Přečtete si jej.“

Vytáhl z kapsy složený papír a podal mi jej k přečtení.

Jak se ti daří na světě? — Doufám, že tak dobře, jako se ti dařovalo vždy jindy. Člověk, jenž ničeho neočekává, jako ty, nebývá oklamán. Jen se měj na pozoru, abysi se na cestách někdy nezamiloval, toť by byl trest nezasloužený. Vímeť ale, že zbytečné jest napomínání moje, an ti tuze dobře známo jest to pokolení po Evě, i víš dobře, že za to nestojí, abychom jiskru lásky, kteráž do našich vřelých srdcí vložena jest, *jim* obětovali. Tys mně v posledním listu svém tolik otázek předložil, že v stavu nejsem všecky zodpovídati. Tážeš se též, co Praha dělá? Stojí na tom samém místě, aniž tvářnost svou o mnoho změnila. Na obyvatelky se mne neptej; myslí si o nich, co dobrého chceš, vše se na ně hodí. Literatura, umění, pospolitý život, divadlo a vše ty věci, na kterých nyní svět zvědavě oči obrací — ty všecky stojí v pěkném svítání aneb soumraku; proč? To tak dobře víš jako já. Mám-li ti něco o každém pověditi? — Poslyš!

Že opozdilé — aneb abych mírněji řekl — dlouhým věkem zaprášené časy literatury naší již zašly, i v hlavním městě pozoruješ. I *zde* nám nastává jaro a vznešený samolet vylétá z polepe svého. Odhazujeme kožichy a pláště, zakrývající nás; mluvíme a píšeme česky, neostýcháme se déle před celou Evropou přiznávati se, že Čechové jsme. Opět uznávají i mnozí Pražané, že se nemají co stydět za svou tvářnost aniž za krev praotců svých, kterážto vře v žilách jejich. Takovéto mínění, více a více zobecňující se, i české literatuře k důstojenství pomáhá. — Českých časopisů vychází několik, málo však účinnivých spisovatelů. Někteří recenzenti se tomu diví a horší se; já však se nedivím ani nehorším, věda, kde to vězí.

O tom všem pravdivou ti dávám zprávu, neb jsem se osobně o tom přesvědčil. Co se plodů literatury týká, potřebí jest tak psáti, aby každý hned celé věci porozuměl; musí-li se na to dlouho přemýšleti, aneb i obrazotvorností si pomáhati, již za nic nestojí; tak soudí jedna třída — důmyslná, mnohomocná. Jiná křičí: „Klasicky, klasicky pište! Co klasické není, špatné jest!“ A dle nich záleží klasičnost v tom, aby se básnilo a psalo, jako Řekové a Římané básnili a psali. Ubožátka, nepochopující nynější věk a záležitosti jeho, k věkům minulým se utíkají. Nejsouce s to postavit se v čelo nových věků a kráčet kupředu, lezou nazpět k cizím národům, zvykům i obyčejům. A což tam hledají? Zdali ducha klasických věků? Nikoliv. Periody, figury a tropy, to jest ta veliká věc, kteráž je zaná. Brutus a Cassius nerozníjí v nich hrdinského ducha a vlastenský cit, ale když Horác nehodnou člověka podlostí, v zvištném smýšlení Maecenatovi podlézá, a že ze vznešené rodiny pochází, mu lichotí, to je krásné, důmyslné, vznešené! *Eheu*, bratře, jak se ti to líbí? Znáš-li pak špatnějších básníků, nežli byli římské? Jak velicí v politice byli, tak nepatrní jsou v poezii. Mají-li pak *jednu původní* truchlohru, která by za řeč stála? Všady následovali důmyslnějších Řeků, a co Homér, Pindar a jiní velikáni zpívali, to v Římě jen slabě se ozývalo. A nám by mělo býti usouzeno za Římány kráčet? Věru k tomu nebylo potřebí pokroků devatenácti krvavých století! — Opět jiní žádají pevnější osoby, jasnější myšlenky, objektivnější umění, jakové se skvěly ve zpěvích Helénů. *Ten* nápad by nebyl hloupý, kdyby jen byl trochu moudřejší. Dejte umělcům objektivnější vzdělanost, aby sami ze sebe násilně vyvinovati se nemuseli, dejte světu pevnější základy a člověčenství jasnější poměry a pak pohledněte na literaturu a věru podíváte se! Kdež je duch Spartanských, kde vzdělaná krasochuť Athéňanů? — Vidiš, přítelinku, takové asi byly myšlenky moje, když jsem tak rozličná, sobě odporující mínění slýchával. Nicméně se přece nadíti lze, že z rozličnosti té něco dobrého se vyvine; jen až obecnost účel umění a literatury vesměs pozná, až dokonalejšího vědomí dosáhne, že člověk ještě vyšší záležitosti má nežli jídlo a pití a ostatní předepsané práce. — Dosti však o tom. Víím,

že bysi raději se dověděl, jak se já vynacházím. Dobře. Život můj se vleče jako staré zvyky na vltavském břehu. Dobře se chovám (můžeš mi to věřiti) a denně na procházku za Strahovskou bránu chodím. Lezení do vrchu prý dodá síly, povídal mi kdosi.

O stavu pěkných umění u nás posud mnoho mluvíti se nedá, leč doufati, neb *co se vleče, neuteče*. Pospolitý život pokračuje v obyčejné míře, jsme živi hezky po sprostou a pijeme čerstvou vodu, aby nám škodlivý oheň myšlenky nemátl, chráníme se všeho usudku a život vedeme ode dne ke dni jako milí boží tvorové v míru a spokojenosti.

* * *

„Nuže, jak se vám dle toho listu Praha líbí?“ dí cizinec.

„Dobře,“ odpověděl jsem. „Musím se vám ale přiznati, že o mnoho více nevím, nežli jsem věděl dříve. Přítel váš jedná o záležitostech hlavního města jakož o věci známé, mně však vždy na venku dlícímu posud tak nepovědomy jsou, že mi nelze všechno jasně představití sobě. Nic by mě však nezanímalo více jako zpráva o pěkných uměních a o tom právě málo v listu podotknuto jest.“

„O pěkných uměních? — Co žádáte zvěděti? Chcete-li poznati několik znamenitých umělců tamějších a plody důmyslnosti jejich? Čili byste rád v listu přítelovu nějakého učeného pojednání o pěkném umění četl? Prvnější žádost se vám snadno vyplní, druhou na mně nežádejte; nejsemť učený, aniž mi všechno lahodí, co se systematickou učeností nazývá.“

„Aj, pane, vyť se mi velice zavděčíte, buďsi mi toho aneb jiného druhu něco sdělíte. Cokoliv mi povíte, vše bude vítáno.“

Mezitím vystupovala na obloze černá mračna, bouří hrozíce, a severní vichr strhl se tak kvapně, že jsme pospíchali, abychom došli bezpečného místa.

„Co myslíte,“ dí soudruh můj, „abychom dnes došli do Prahy?“

„Jestli by možno bylo — buďť tomu povděčen.“

„Nuže tedy, operuťte nohy; máme tam ještě hodný kus, ale dojdeme-li *tam*, bude to státi za cestu. Já tam přenoclehují a zítra otevřením brány do hor poletím.“

„Kdy však slovu svému dostojíte stran ponaučení?“

„Ah — hned bych byl na to zapomněl! Ta zatrolená bouře mi všechny myšlenky zahнала. Kdy se vám zalíbí — třebaš uvečeř na hospodě vám povím, co zvědětí žádáte. — Aj, hleďte, jak se blýská!“

„Což se bouře bojíte?“

„Já bouře se báti? — Ha! Když se zdálky blesk blíží a hromu hluk zemí potřásá, tu se cítím blaženým, tu na nejbližší horu vystoupím, a okem stíhaje přírody válku, zaplápolám duchem velikým!“

„Jak se to asi stává, že člověk na površí stoje, mnohem vznešenějším se cítí, an zatím v údolí srdce jaksi zouženo a sklíčeno mívá?“

„To nepochopujete? — Kdykoli smyslové naši svobodněji rozložiti se mohou na obzoru méně obmezeném — a celé stání naše volnějším se býti zdá, tu i duch, i srdce v dalekosti se rozvinou, a lehčím zdá se býti člověk sám sobě; an zatím v údolí obmezeném smyslové v uzounké prostranství k jednomu místu se stahují a všelike city na srdce a všelike myšlenky na mysl se uvrhují; a člověk vůkol pozíraje a obmezena se spatře, vzhůru touží na površí hor, aby mu opět volněji bylo. Zde by myslím porovnání klasické a romantické poezie slušelo. Staří Řekové nejvyšší stupeň krásy ve svrchované smyslné dokonalosti — alespoň z většího dílu — nalezali. Oni nežádali proměnití zemi v nebe, aby krásnější byla, anobř postavy nebeské svolávali k zemi, aby v představení bohů svých onu hledanou dokonalost nalezli. Protož i jejich bohové nic jiného nejsou než mocnější lidé. Romantikové však, nespokojeni se zemí, z údolí svých pohlížejí vzhůru a sami sebe i zem i veškeré světy by rádi k jiným, neznámým povýšili krajinám. Protož ona touha, ona neurčitost, nespokojenost v plodech jejich. Staří umělci pohlíželi z výše na svět, novější z dolin do výše, protož i oni vznešeněji, tito citlivěji sobě počínají.“

Slova cizincova mě velmi dojímala, i musím se přiznati, že jsem v stavu nebyl postačiti jeho myšlenkám; neboť člověk ve světě zkušený jasněji a bystřeji pomýšlí nežli osamotnělec,

málo mezi lidmi bydlící, ačkoliv náhledy tohoto původnější a důmyslnější bývají. Ze všeho, cokoli druh můj propověděl, vzdělaného člověka jsem poznával, ačkoli oděv i chování jeho soud můj nehrubě dosvědčovaly. Zdál se mi býti myslí velmi veselý, a přece v některých okamžicích jako by lehká chmura obzor myšlének jeho přelítla. Hovořili jsme ještě o mnohé důležité věci, i přesvědčil jsem se, že usudky jeho se nechýlely k nenávidění člověčenstva, nýbrž z čistého, nesoběckého pramene se vyvínovaly. Oheň jeho u vypravování dějin nového věku podobal se často zápalu vlasteneckému. S bolestí jsem však pozoroval, s jak nepředloženou lehkomyšlností se dotýkal zvyků po mnoho století na zemi zdomácnělých — říkáje zasvěcených.

„Ty staré škváry,“ pravil, ironicky se usmívaje, „ty nepotřebné, člověčí rozum hanobící uvyklosti dosaváde nejsou v té míře zrušeny, jak by za našeho věku se slušelo. Co se mne týká, já ovšem již ty netvorné dítky věku středního slavně pochoval, aniž pro ně kdy kvíletí budu; nejdívněji však jest mi, že na svých potulkách množství lidí jsem nalezal, kteřížto v čestném zápalu pro vše dobré a spravedlivé, k dosahnutí svého cíle takových titěrných, nepatrných malicherností užívali, jež hrubý nedostatek objasněného rozumu i při dobré vůli projevují. Když nejvznešenější myšlenky zkoumají a z dobrého nápadu se radují, pak jej s abecedářem svým srovnávají, nechá-li se i z toho dokázati, co byli nalezli; jako by hlas zdravého rozumu člověku vzdělanému a důmyslnému nebyl sám tím nejdokonalejším pravdy důkazem! Co jim u nosu leží, to by rádi Herschelovým dalekohledem zkoumali, a co daleko jest za obzorem možnosti i pojmutí lidského, to z abecedáře svého *tak* dokazují, jako by ani možno nebylo, že by ten jich abecedář také lháti mohl. Nejsměšnější ale jest, že se přitom nafukují a nos tak vysoko vypínají, jako by naň celý svět postaviti chtěli.“

„Aj, vyť jste se již hodně po světě ohlídl a zajisté mnoho zkusil,“ pravil jsem k němu, „já však nováčkem jsa ve společnosti lidské, rád bych se vámi poučiti dal. Jakým způsobem jste k těmto náhledům se povznesl?“

„Aj, tof bych vám celý svůj život vyobraziti musel. Nicméně však vezte, že bezpečného domova nemám leč v srdci, kdež pomnění na českou vlast mi vřele plápolá. V prostoroě jsem bytem a noclehem v háji. Macecha mě z domu vypověděla, ledvaže byli otce pohřbili, a od té doby mě dobří lidé živilí; nyní to moje flétna činí, jedinké mé dědictví. Nevlastní bratr, syn macechy mé, příčinou byl mého z domova vypovězení. Zaslechl jsem, že u vojenského stavu jest. Přeji mu štěstí; ale již mnohá léta jsem ho neviděl a na podobu jeho se již nepamatuji. Zdařil-li se však po maceše, netoužím věru po brzkém shledání. Za potulování mého světem že mě příjemné i odporné náhody potkaly, snadno uvěříte. Společenstvo mě vypovědělo, příroda se mě ujmula, věrným jí zůstanu, jakož i flétně své; a když nepravost a nespravedlnost spatřím, tajně i veřejně ji pronásleduji, neboť nepokojný život můj k boji jest odhodlán. Život vedu jako poběhlík, působím jako umělec a cítím jako neohrožený vlastenec.“

A takto pověděv zavýsknul a vesele poskočiv začal zpívati.

* * *

Podivný vedu život v Praze. Soucečník můj dostál slovu svému, a doprovodiv mě do města, nějaký čas tamo zdržeti se odhodlal, jen aby mě s místem i poněkud s obyvateli rychleji a dokonaleji seznámil. — Mně se Praha líbí — a komuž by se nelíbila? — Když mi se udá z vrchu zámeckého patřiti na tu směsici starověkých stavení, těch nesčíslných pomníků skvělé minulosti, krvavých bojů — hrdosti *Otakarovy* a laskavosti *Karlovy*; když mi se udá hleděti z té výše na zmodralý proud klidné Vltavy, jež políbivši patu sesutému hrobu českých knížat — skalnatému Vyšehradu — vesele pak běží v požehnaný kraj a zprávu nese o účinnosti, o vzrůstu a rozkvětání města hlavního; když mi se udá kochati se v pohledu na rozkošný Petřín — a přelítnutím všech těch paláců, chrámů a věží těkati opojeným zrakem až k zelenému Žižkovu, ach, pak se mi zdá, jako by řízení věčné veliký ten rozkošný úval bylo si obralo, chtěc tu sídlo vystaviti zalíbení svého k chloubě pilného národu, zkáže věků navzdory.

Jiných velikých měst jsem neviděl; a kdybych je i dle obrazů byl nepoznal, nemohl bych se domyslit, že by se které krásnějším položením honositi mohlo.

Ját bych celé dny se díval na Prahu, neboť se mi knihou býti vidí, plnou krásných pověstí o zlatých dnech bývalých a květoucím, nadějeplném věku nynějším.

O Pražanech mnoho by se říci dalo, ale nedostatečná je krátká zkušenost člověka jednoho; usudek jeho by se snadno stranným stal. Nebuduť tedy za soud vydávati, řeknu-li kde, to se mi líbilo, to ne. Možná že jiný jinak se dívá na okolnosti — každý dle chuti a náklonnosti své.

Vůdci mému po Městech pražských především důležité se zdálo navštívení veřejných míst, jakož jsou zahrady, kavárny a hospody všeho druhu — divadlo se ovšem nevynechalo. — Onť se zásadou řídil, že se smýšlení, vkus a mravy — duch národní — na místech veřejných nejpatrněji objevuje; já pak se musím přiznati, že jsem, až dosavad pouhý venkovan, v pozorování okolností mně posud zcela neznámých veliké zábavy nacházel. Povětří bylo půvabné. Jasná nebesa vábila nás ven z úzkých bran za město. Kdokoliv po mně do Prahy přijde, tomu radím, aby na procházku šel v přírodu skvělou, kde modré nebe se prostírá nad květuplnou zemí, kde stromy tklivě se chvějí a lilie a růže nesrozumitelným šeptáním se pohybují, kde se člověk básníkem stane, a byť by jakživ nebyl verše udělal, kde nápěvy a souzvuk veškeré přírody a barvitost rozloženého obzoru i nejnehudebnější ucho, i nezbystržené oko vábí; tam radím jíti o samotě — ale radím tam jíti a choditi, dokud ještě neporušený městským výparem dech v prsou se hýbe, a radím tam choditi, aby zotavení a síly nabýval. Jiným tu jiné cesty otevřeny jsou; jsouť ovšem také cesty veřejné — ale příšlého z božího venkova brzo po nich bude dlouhá chvíle stíhati; oko se brzo nasytí, kde srdce bez potravy zůstává. Tuť hlupák vedle důmyslného člověka v stejné vážnosti se udrží. Ony dosti známé a oblíbené procházky myslím, sady a zahrady rozličných jmen, kde tak nazvaná pospolitá zábava lidí všeho druhu spojuje. — Komu však by se nelíbilo mezi nimi blouditi, ten mne nyní provázej; jeden druhého budeme těšiti.

Praha je krásná, to jí ani protivníci neodeprou; ráda jest i vesela, a jestli jí někdy něco bolí, sama o tom neví, a pak se jen v pochmurném rozmaru nachází jako člověk před nemocí nebo po vystonání. Ale mně je vždy milá, vždy drahá Praha naše. — Jsou tam pěkné domy i ulice, pěkné sady a vůkolí, krásné dívky a hezcí páni; i doufámť, že se v ní také hojnost krásných srdcí nachází. A nezřídka skvěje se tu jasná mysl českých hlav!

Klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

31

*Jen ji mé oko zřelo,
ve veškeré té smutné země kráse,
jak ona klesla — moje srdce mřelo.*

Byron

Avšak rozmanitost tato časem zábavy již mi neposkytovala, a kdybych si nebyl práce obral, ježto ducha mého *pravou cenou* vábily, byla by se mně zajisté v duši a v srdci ona prázdnota zmocnila, jakáž obyčejně člověka skličuje, když byl času svého nehodně strávil. Společnosti, v kterých jsem tak mnoho nemotorného a nepatrného s obzvláštní důležitostí vyjednávati spatřil, kde se tak mnoho mluvilo a tak málo myslilo, kde se každodenně *ty samé písně* o divadle, o módách, o tom pánu, o té a oné paní aneb slečince atd. vždy stejným způsobem, jako na kolovrátku, opětovaly — to všecko mi, pravím, již dlouhou chvíli působiti začalo. — V osamotnělé komnatě své jsem též toho přesvědčení nabyt, že umění a vědomosti — že vyvinutí se literatury něco více požadují než pouhou dobrou vůli a následování jiných, a kde jiného nadání není, tam že se i nic obzvláštního, nic výtečného nevyvede; a často s potěšením a touhou jsem vzpomínal na jasné nivy venkovské dědiny své, na dny první lásky a — kdy zpět mě vedlo upamatování k temné besídce na zahradu pěstouna mého a onen osudný večer na myslí mi tanul, tu milostný obraz Emmy vítězně se zmocnil citu i ducha mého, tu mně bylo tak blaho a tak teskno,

jako dítěti; srdce mé se úžilo v citu nevyslovitelném, až pak slzy ulehčily tíži jeho.

Bezejmenný (tak sám se nazýval soudruh můj) ještě nějaký čas v městě stráviti a pak navždy do krajů odejítí chtěl.

„A co na venku budete dělat?“ tázal jsem se ho jednou.

„Co?“ odpověděl mi. „Neznáte-li milou písničku ‚Vystavím si pěknou chaloupku‘ a tak dále? Budu živ, jak v ní psáno stojí, s malými výmínkami; kupříkladu *milou* si tam žádnou nepřivedu; jestli by se však některé dívce moje hospodářství líbilo, nechť si také takové vystaví. Z jara, v letě a na podzim budu putovati po horách a zříceninách, kdež podvečer cestou pod okny sedláků a chalupníků koncerty na flétnu dávati budu za kus chleba. V zimě pak ale půjdu domů, napíšu, co jsem viděl a neviděl, slyšel a neslyšel, co jsem vyzkoumal a vymyslel, veršem i prózou. To vše schovám a po smrti pak některému kněhkupci z lásky k vlasti, to jest zdarma, odkážu, aby to tisknouti dal a prodával a lid náš aby měl po mně nějakou památku.“

Když jsem slova jeho rozvážil, přesvědčil jsem se, že náhledy jeho nejsou k závrhnutí a že podobný způsob živobytí povaze jeho velmi přiměřený jest. — Již jsem se byl dlouhý čas v Praze zdržoval, an mě od pěstouna některá psaní došla.

Listy pěstounovy

Již je tomu dlouho, milý synu, co jsi domov opustil; přece však ani samo v sobě tak mnoho času neuplynulo, jakož jej prodloužily okoličnosti naše; neboť jsem přesvědčen, že začasto člověk v několika dnech více a déle žil nežli jindy v mnoha letech. Že tobě nynější poměry tvoje hojně k tomu příležitosti poskytnou, z vlastní zkušenosti již přisvědčiti musíš, neboť život v městě od jednotvárnosti venkovské velmi se liší. Nicméně ale srdce jedno a to samé nám v prsou tluče; i doufám tedy, že přirozená citlivost tvoje v hluku lidském se nedusí, alebrž ode všech zlých předsevzetí odvrátí mysl tvou.

Což dělá hudba v Praze? Zdaližpak i ty až posud tak horlivým ochotníkem jejím jsi? Neobávám se, že bys nyní povrhoval

živlem prvních svých mladistvých let. Krásné umění jedinká jest na zemi věc člověka celým životem vzorně zánímající. Když nás vše opustí, jedno nám ještě zbývá — uměny sladký mam, provázející nás co skvělý Arktur plavbou života. Naději se však, že napomínání mého hrubě potřebí míti nebudeš, a protož bych raději v listu s tebou pohovořil o záležitostech mysl a srdce člověka hodně zánímajících. Okolnosti života tak mocně působí na nás všechny, že nejsme s to odolati jim a v náruč neklesnou ti vidinám oblíbeným. Tak se, milý synu, i *se mnou* děje, jehož hlava již šediví a tvář zapadává. Mne ještě vytrhují myšlénky a city, jakých jsem se nikdy nenadál, z ráje všech nadějí mých a jen ve vzpomnění na dobrou vůli a duševní mocnost tvou utěchy nalezám doufaje, že ty, jehož miluji, že by tě vlastní otec více milovatí nemohl — že ty, pravím — nezapomeneš na starého pěstouna a snad jedinký na světě oplakávati budeš smrt jeho.

Hled, kdož by si z nás byl pomyslíl, že srdce jediné dcery mé odpadne ode mne a v cizí, nehodnou ruku se vydá? A přece jest tomu tak. Pamatuješ-li se na onoho mladého důstojníka, kterýž krátký čas před odchodem tvým do města k nám se přistěhoval? Ten nešlechtník, za jehož tváří mladou nevinného jsem pohledával ducha, podvodné umění své v domě mém dokázal a zhanobil posud nevinnou Emmu, dceru mou, tvou sestru. Záhy jsem to zpozoroval; ale slyš — nám všem i jí do očí zapíral vinu svou a v celém okolí dívku za nepočestnou vyhlásil, kteráž klesnutím svým i jej nevinně s sebou strhnouti míní. Marné byly slzy, marné kletby i přísahy její; marná žalost má — žalost šedivcova — marná zoufanlivost matky děvčete; on neustoupil od mínění a řeči svých, zanechav nás v hanbě a v potupě obecnstva. Dosti na tom — nemohu dále. Budoucně více.

Tys mi, drahý Ervíne, posud neodpověděl na list můj. Jaká jest toho příčina? Zapomínáš i ty na mne? Ó nikoli! Tomu neuvěřím nikdy! Čili překvapení — hněv tě nepřipustil k psaní? Může býti, a protož ti odpouštím lhovost, kteráž nikdy tak nepůsobila na mne jako právě nyní, an jsem opuštěn od celého světa a samotěn stojím jako stará lípa na domácí stráni. Věz — i druhá matka tvá

již není naživu. Musela se dočkati dceřiny hanby a bezsrdečnosti cizincovy; a proč? — Aby na smrtelné posteli vyznala, že blaho tiché domácnosti stálosti nemívá a že k politování člověk ten, kterýž na tu nejistou hladinu loď života svého vyvádí. Ach, malý kamínek jezerem pohne; vichr však je vzbouří a zničí krásné obrazy jeho. Ona žena, kterouž jsem včera k hrobu doprovodil, po mnohá léta v pokoji, míru a v blahé spokojenosti přebývala se mnou. Dcera její jest dcerou mou. Domov můj byl domovem jejím. Láska nás seznámila, láska nás spojila, láska slasti naplnila život a stav náš — Emma, svědek lásky naší, zrušila štěstí, mír, spokojenost, blaho naše. Pro ni kvílela matka a v želu pro ni zašla; necht' veliký Pán nad oblaky odpustí vinu její!

Poslední slovo nebožčino bylo jméno tvé; *tys* byl nadějí její, v tebe se důvěřovala, k tobě obrátila zář lásky své, odvrácené od obrazu dceřina. — Když jsem ji viděl v rakvi v hrobě ležící, poslední tři hrstky země na ni hodiv, napadlo mi, zdali ty k hrobu mému přijdeš a ve vzpomnění na mne jen jednu slzu vyroníš? — Odpust', bylť to dětinský nápad; ale přece — snad by mně bylo pak lehčeji pod zemí, kdybych přesvědčení nabyl, že zcela v zapomenutí nejsem na zemi. Ta myšlénka jest ukrutná; zvláště tomu, kdo někoho miluje, a doufání své v náklonnost a věrnost jeho zakládaje, zklamaným se nalezne, jako já od vlastní dcery. Pomyšli si, Ervíne, ona nezaplakala nad hrobem matky; zasmušilým okem zírала v zem, jak by pramen slzí jejich vyschlý byl. Dávno byli všickni od hrobu odešli, ona ještě nepohnuta stála; ale hrůzný výraz obličejje jejího, úsměch tváří znamenal, že trudné v ní se míhají myšlénky, i obávám se, aby se větší nešlechetnosti nedopustila, než jakovou ztráta cti na ni uvrhla. Od té doby, co matka její zemřela, ještě jedinkého jsem od ní slova neslyšel. Uzavřena v komnatě své neustále malbou se zanáší; já však nechci viděti práci její. Ona sama jest mi obrazem hrůzným a vina její stínem, jakýž ani žádné světlo neosvítí, ani věk budoucí nevyjasní.

Posílám ti několik dolarů, jsouť posledním darem choti mé; uží jich, jak zasluhuje památka zemřelé matky; neb ona, ačkoliv tě neporodila, přece tě milovala matersky, jako tě otcovsky miluje tvůj atd.

Dlouhý čas nato žádného listu jsem více nedostal. Příčina, za kterou otec můj v dopisování přestal, byla mi nepovědoma; avšak tušení tajemné naplnilo srdce mé a mysl mou, takže soudruh můj tesklivost vnitřní zpozoroval v jednání mém, ač jsem mu byl listů otcových nesdělil. — Koho neštěstí pronásleduje, věru k politování jest; komu však se k vědomí protivného osudu připojí vědomí *vin*y, toho ani naděje v budoucnost, ani pomnění na minulost neztíší. Cítil jsem bolest srdce otcovského, vznášela se přede mnou zoufalost oklamané dívky a veškeré truchlivé následky, jakých jen obrazotvornost moje vynalezla, co skutečné doléhaly na mne. Zničen byl vnitřní poklid můj, chmurami obestřena byla obloha budoucnosti mé, an jsem věřil, že prozřetelnost věčná mně, viníku, trest nepromine.

Kam se ztratily ony sladké nápěvy, ježto znívaly v uchu mém? Zaváty byly všechny tóny, jež procitovaly vzbuzením mým; mrtev byl cit, zvuků duch, a mdlé byly obrazy, jindy tak jasně, tak vznešeně mě zánímající; a když jsem se usadil k fortepianu a v moři zvukných tónů násilím se potápěl, tu každý hlas mi se zdál býti vzdechem otcovým nebo pronikavou kletbou zoufanlivé Emmy. Ve snách obrazotvorných viděl jsem dívku zbledlou, trudným zrakem na mne hledící, an hrozíc mi klesala v neznámou temnost záobzorní. Ach, tu se budily ve mně hlasy a šepot duchů ochvíval mě hrůzným nápěvem: *Tot vina tvá!* —

Takové myšlénky pronásledovaly mě dnem i nocí. — Bylo jednou zvečera, když samoten v pokojíku sedě, podepřen na okno, k šedivé jsem zíral obloze, utěchy hledaje v pohledu bezkonečné výsosti. — Odevřely se dvěře, venkovan vstoupil přes práh s listem v ruce. Nápis byl psán rukou mně neznámou. — Kdokoliv se v podobné okolnosti nacházel, zná onen cit, jakýž nás pojme při obdržení listu, o kterémž nevíme, od koho pochází. Zahořel jsem dychtivostí zvědět, co dopis ten obsahuje; avšak přec ruce moje se chvěly a srdce hlasitě tlouklo, když jsem čísti začal.

Podivno vám bude, pane Ervíne, z ruky osoby vám zcela neznámé obdržeti list okoličností vašich se týkající; avšak jest mi líto,

že jen tak truchlivé zprávy vám sdělití mohu. Otužte mysl mužností! — Od svého pěstouna sotvakdy více dostanete listu, an již dnové jasné myslí jeho zašli a šíleností přemožen ledvakdy slovo pronese o zdravém rozumu svědčící. Lékařem jsa v dědině vaší, za povinnost si pokládám bez přetváření vám svěřiti, že nikdy více k předešlému stavu se nenavráti; vždyt snad sám dobře víte, jaký rozdíl mezi šíleností a obyčejným blázněním jest. Nemoc pěstouna vašeho v raněném srdci má základu a tam žádný lík ani péče lidská nestačí. Bezpochyby vám povědoma jest nehoda, jež Emmu potkala, aníž snad následky nešťastné vám zamlčel pěstoun váš v listech dříve poslaných. Toho se však žádný nenadál, že by truchlivý osud rodiny té *tak* u veřejnost vstoupil, neboť celé okolí, přesvědčeno jsouc mnohá léta o šlechetnosti váženého učitele, mladého, vinu svou zapírajícího důstojníka hanou a kletbou pronásledovalo. Naneštěstí vojsko v krajinu naši opět se dostalo, a důstojník ze všech stran jmeno své zhanobeno nalezaje, veřejně na úřadě prožaloval pěstouna vašeho i Emmu jakož hanobitele cti a jmena jeho. Rozhorlení bylo obecné. Přišlo k přísaze. On přísahal. — Na místě pěstoun váš omdlel; Emma ani nepromluvila, aníž odpovídala na otázky předložené. Lidé lehkověrní důstojníka za nevinného uznali a na ni padla hana obecnstva. Kdybyste byl zaslechl jmena, jakými lid děvů domů doprovázel, srdce by vám bylo trnulo, jako mně, ačkoliv jsem cizincem v rodině vaší. — Takový jest sprostý lid! — Tak nevzdělána ještě třída pracujících! Nešťastný bývá pronásledován! Bohatému se klaní podlým, nehodným způsobem; má-li kdo jakého důstojného jmena, třebaš nezaslouženého, aneb jakou dosti nepatrnou mocnost nad nimi, tu podlézají a klaní se v hlouposti své nevědouce, jak bídné jest *každé* podlézání. — Učitele, jehož dříve milovali, za nešlechetníka rozhlásili; dívkou, která předtím u všech vážena bývala, povrhovali, co nejšpatněji o ní mluvíce. Já toho byl svědkem; ani jedno slovo, jež tuto píšu, není přepjato, ano, nemožno mi jest vám všecko tak důkladně a výslovně vypsati, jak se stalo, neb u vzpomnění na to hněvem zahořím nad sprostou, nerozumnou luzou!

Avšak otec váš věru v smutném stavu se nachází. Zdá se, že mu žalost, nejvyššího stupně dosáhnuvši, paměť tak zrušila, že ledvakoho pozná, kdokoliv s ním jindy obcoval. V řeči jeho patrná šílenost se jeví, a zdá se, že za vinu dceřinu i otec trpěti má. — Vzpomeňte na starého dobrodince svého, a budete-li v moci vaši utěšiti jej a ulehčiti stavu jeho, neopomíňte učiniti, co povinnost vám káže; neb on vás nad ostatní miluje a i v šílenosti své laskavě o vás mluvívá. Včera skoro celý den musel hlídán býti, an některou chvíli *tak* divoce sobě počínal, že jsme již o život jeho byli v starostech. Zvečera se opět ztišil a usnuv vaše a Emmino jmeno začasto ze spaní šeptal. Blaze však nyní, že stavu svého vědom si není, neboť nehoda nová ještě důtklivěji by naň byla dorážela. Emma se přes noc ztratila; *kam?* Žádný neví. Marné bylo posud hledání a pátrání. Mnozí se domnívají, že se ku Praze obrátila, aby zlé pověsti ušla; já však jsem jiného mínění — odpusťte, že vám je sdělití nemohu. Rozličné jsou dráhy života našeho, kdo zná ukončení všech? Víme, že se splynou v smrti; ale jak? — To nám nepovědomo! Na stole zanechala veliký obraz v plátně zaobalený a zašitý, s nápisem „Ervínovi“. Chová se nyní tento pozůstatek na úradě, a kdykoliv vám příležitost bude, odtamtud jej vzítí můžete. Žádám vás, abyste se v Praze ohlídl, a jestli se vám poštěstí nějakou zprávu o dívce dosáhnouti, sdělití ji neopomíňte svému atd.

* * *

Večer byl. Předě mnou na stole ležela psaní, a z jednoho do druhého pohlížeje, nebyl jsem s to zadržeti tok slzí okem se probírajících. Ach, ze všeho, nač jsem patřil, v hrůzném světle na mne zírala jen *vina má*. Matčina smrt, šílenost otcova i krutý osud milenčin jen za mou vinou spěchaly vzápětí! Kde nyní jest hvězda moje, k níž jsem tak laskavě, touhyplně pohlížel? Ledva jsem se jí dotknul, ledva jsem odhalil závoj milostnosti její, ledva jsem pohlídl v spanilou tvář její; tu *vina*, věčná *vina má* v dalekost ji zahrnala pustou, hrůzyplnou a ni žel můj, ni slzy moje, ni rodičů kletba, ni lidská hana ji více nepřivolá.

Daleká jest cesta zemí až k nábřežíorskému; tam však bezpečně postupuje noha skalou a polem. Jedinký krok z břehu do hloubky navždy uhasí života plamen. A do hloubky, do temné, bezkonečné hloubky mne strhla vina má a se mnou klesla i blahost dobré, nevinné rodiny! —

Soudruh můj do pokoje vstoupil. Já ho nepozoroval. Spatřil slzy v očích mých, zaslechl hluboké, žalostné vzdechy i v bledé, zasmušilé tváři mé četl výraz nadobyčejný. Já ho nepozoroval. V hlubokých ztracen myšlénkách zapomněl jsem na svět nevěda, co se vůkol děje. Posud žádný nezvěděl okoličnosti mé, ani soudruh můj; ale nyní se déle zapřítí nedalo, co tak zřejmě vyrazil obličej můj. Když se v komnatě soudruh můj ohlásil a podivení své nade mnou vyjevil, podal jsem mu listy předložené, zjevil mu však jen tolik, co vůbec známo bylo; vinu vlastní jsem zamlčel. Jen nevinnost dívky zastáváje, důstojníka za původce všeho neštěstí jsem prohlásil. Když jsem dopověděl a soudruh můj listy přečetl, chvěl se po celém těle zlostí nad prostopášností viníkovou a vstana podal mi ruku řka: „Upokoj se, příteli, já vás všechny ospravedlním a on veřejně se musí vyznati z hanby a viny své!“

* * *

Stalo se, že brzy nato procházejí se za hradbami pražskými, zočil jsem přítele svého v živém hovoru s mladým důstojníkem. „To jest on!“ pomyslnil jsem sobě a v okamžení dále jsem spěchal, předejítí chtěje výjevu nepříjemnému; neboť jsem znal povahy i jednání soudruha svého, i přesvědčen jsem byl, že by rozhorlení jeho proti domnělému viníku následků míti mohlo. Brzo jsem žádného z nich nespatriil. Jak se sešli? Jak se rozejdou? Takovéto otázky mě velmi nepokojily. Celou krajinu jsem prohledal, však ani jednoho, ani druhého z nich nenalezl, a zlým tušením sklíčen, k domovu jsem se navrátil.

Hodina po hodině ubíhala, i onu chvíli, v které mě obyčejně druh můj navštěvoval, tehďáž samotem jsem strávil. I temnilo se již a s temnotou všechny trudné myšlénky se mi vrátily, kteréžto denně v soumraku naplňovaly srdce mé. Nebyloť lze déle dlíti

v úzké komnatě. *Ven* jsem musel v prostoru volnou aneb do společnosti hlučné, abych omámil hrůzně volající hlas vnitřní. — Věru člověk začasto sám sobě jest nepřítelem takovým, jakému se ani uhnouti, ani ubrániti nemůže!

Odešel jsem do hlučné kavárny. V stinném koutě se usadiv, pozoroval jsem řeči a zábavu hostů, vřelým punčem smysly chtěje omámiti. Ten zpočátku ovšem rozehrál a rozjasnil mysl mou, až ku konci víc a více vůkol mne se temnilo, lidé se tratili a já sám tamo pozůstal. Zdálo se mi, že kavárna i já na veliké lodi se nacházíme, každá svíce zvláště před očima mýma pohybovala se a mne brzy vzhůru, brzy zase dolů jako by byly vlny pohazovaly. Tu z blízké věže uhodila dvanáctá. Síň se uzavírala, načež i mne služka pozorným učinila. Nevím, co jsem odpověděl, zvedna se k odchodu; též ani nevím, jakou jsem šel cestou k domovu. Temné však byly ulice, zhaslé svítilny a hlas všech hodin městských z věží dutě si odpovídal. Když poslední dozněl zvuk, zdálo se mi, jako by něco bílého přede mnou popocházelo. Co obraz stinný se míhala postava před zrakem mým, a když jsem státi zůstal, i ona zastavila se. Srdce mi silněji počalo tlouci, každý oud těla se chvěl a studený pot se lil po tváři mojí. Nevěda, kde jsem a jak jsem se tam octnul, jako okouzlen zíral jsem před sebe, promluvit ani sebou hnouti nemoha, až víc a více tratil se přízrak a co mlha v temnotě noční zhynul. —

Z tmavé noci vyvinul se planoucí Jason co oblažený ženich z náručí nevěsty a tak přívětivě, tak jasně do oken komnaty mé zíral, jako by mě k obecnému plesu procitnulého přirozenstva vyzvatí chtěl. Mne však nedojímaly růžové záře ani ohnivé paprsky vzhledu jeho. Komuž v srdce bolest drápy své zatne a kohož mysl trudnými obrazy naplněna jest, tomu jen jako temným závojem zíratí lze na jasnost pozemskou, a cokoliv tam spatří, vše v podobném se mu zdá obývati smutku. Takž jsem i já nespátřil usmívající se tvář ranního slunce, nýbrž jen rosní kapky, jimiž poseta byla krajina co slzami rozplakaného nebe. Černá mračna na obzoru upoutala pozornost mou a hodina po hodině ubíhala mi v úzkostlivém očekávání soudruha mého bezejmenného.

Blížilo se poledne, on ještě nepřicházel. Vidění noční ve mně nepokoj budilo. Bylť jsem přesvědčen, že pouhou hříčkou obrazotvornosti mé nebylo, neboť tak zřetelně, tak jistě bych na ulici sníti nemohl. Čili mě byl v čas půlnoční člověk nějaký oklamal? Pochybuji. Proč mě tak nevyslovitelná hrůza a úzkost pojala? Proč jsem ani jediného údu těla zmocniti se nemohl a proč oči mé jakoby kouzlem připoutané zírati musely na postavu bílou, přede mnou se kmitající? — Stín byl kvapně zmizel a nemohl jsem se upamatovati, jak jsem se domů navrátil. — To věru pouhé zdání nebylo; to nebyl pouhý, prázdný sen! Bylťe to hrůzný obraz, tajemství mně zjevující, jehož vysvětlení úzkostlivě očekávám.

Takovými se zanášejí myšlénkami, dočkal jsem se dvanácté hodiny polední, nikoli však soudruha svého. I vyšel jsem, abych jej vyhledal; ale truchlivá se již po městě roznášela pověst, že za Prahou, u zdi jedné zahrady, zjitra dělníci, k městu jdoucí, mladého umírajícího důstojníka napadli. Padl prý v souboji; žádný však nevěděl, s kým se byl potýkal. — Zhrozil jsem se zprávy té, přesvědčen jsa, že to žádný jiný není než pán z Valdenova. — I vpravdě tomu tak bylo! —

Uplynul první a druhý den. Já uzavřen v komnatě své na světlo nevystoupil. Smutný a chmurný jevil se den třetí. Slunce za oblačky se krylo a tvář svou zemi neukázalo. Vítr městem divoce burácel a lkání jeho mě vzbudilo z trudného snění. Obrazy krvavé a hrůzné míhaly se mi před zrakoma. I viděl jsem jinocha sklesnulého; z prsou se mu valila krev, mroucí oko ještě jednou na mne se upřelo a mrtvá usta mi šeptala: *vrahu!* I viděl jsem dívku zoufanlivou, opuštěnou od celého světa, opovrženou ode všech lidí; a bledé líce její umíraly, oči se kalily a poslední slovo její dosáhlo ucho mé: *vrahu!* —

Noci, hrůzná noci, kvapně se vyvíň z krajů zámorských a ukryj mne ve tmavý plášť svůj, abych zemi nezočil, jež mě nehodného nosí, a nespátril jasnou oblohu nebeskou; nehodněť jsem pohledu božského! —

Slyš — duté zvonů zvuky se ozývají městem a vítr bouřlivý zanáší je do všech krajín světa, aby jich zničující tóny mě až

v kraj světa pronásledovaly a truchlivý hlas jejich věčně zazníval v uchu mém: *vrahu! vrahu!* — Ty zvony jej k hrobu doprovázejí! Zdaleka slyším bubny a smutnou hudbu. To jest pohřeb Valdenovův! — Držte mě, strážní duchové moji, abych z hrobu nevyhrabal nevinného jinocha a sám co vinný hříšník se neuložil v rakev jeho! — Ach, již jest pozdě! Milovalť jsem doufaje, že mě láska zvelebí; ona však stala se mou vinou. Ano, pochovámť ji, navždy pochovám její truchlivou památku. Nebudu déle vzpomínati na minulost a budoucnosti se oddám; činem vynahradím světu, co jsem mu odňal vinou ukrutnou.

Tu pod oknem mým opět zazněla hudba. Ta zněla *jemu*, on však jí nezaslechnul více. — I vzchopil jsem se a krácel také za rakví. Pohřeb důstojníkův byl skvostný a hlučný. Vojsko jej zdobilo a na sta lidí šlo v průvodu. — Bouře nepřestávala i krůpěje deštní počínaly zem ochlazovati. Lidé se rozbíhali a ti jenom pozůstali, jež tam povinnost zdržovala. Já doprovázel rakev až na hřbitov. —

Den zacházel, bouře nebyla ještě ulevila. Já dosavad na hrobě jinochovu prodlával; dávno již byla noc s vichrem a bleskem mě obestřela, deštěm skrz naskrz promoklý, přece jsem do města se nevracel. Domníval jsem se, že se mi snad ještě jednou vyjeví jako v noci před smrtí jeho; neboť že se mi *on* byl zjevil v onom stínu, déle jsem nepochyboval. Let myšlének a citů mých nezastavil se u přítomnosti. Do minulých věků, do věčných, ideálních říší tratil se, opouštěje pevnou zemi a opravdivost bezpečnou.

Blížila se půlnoc. Blesk a vichr se poněkud utišil; bylať ale taková temnost nad hroby jako dole v tmavé jejich skrýši.

Ze snění mého blízký šumot mě probudil. Nikoho zrakem postihnouti nemoha, zaslechl jsem kroky blížící se ke mně. Byly to slabé, lehké kroky. Zlehka jsem poněkud od hrobu ustoupil. Blíže a blíže kdosi přicházel; zdála se to býti osoba ženská. Zaslechl jsem hlasité vzdechy a po chvíli žalostné lkání krajinou se vznášelo. I zachvěl jsem se po celém těle — byltě to hlas Emmy mé!

Tiše, tiše vějte, vy větrové vzpurní, abych zaslechl, co šeptají milovaná usta její, a vy slzy dívčí, u hrobu vyplakané, skvěte se plamenem žhoucím v temnotách nočních, abych kouzlo

a vřelost vaši sáti mohl do sebe a posilnil ztuhlé srdce ohněm bezkonečné lásky!

„Navěky již dřímáš, obraze touhy a lásky mé? — Spíš ve spánku nezrušitelném, ty, jenžto jsi přísahou lásku zradil a mne zhanobil? Sníš-li, milence, jenž jsi zničil oddané tobě srdce, a opavav smysly mé, lichocením je omámil? — Zchladlé jestiť srdce tvé — ni pro mne, ni pro jiného již netluče! Vždyť *mně* bylo to srdce osudem souzeno, a když pro mne *dotlouklo*, i pro svět dotlouci muselo! Oněměla usta tvá, přestavše volati jmeno tvé Emmy! Tak se pomstil osud — ne však na tobě; na *mně*, na mně, tvorů odvážlivém, an jsem se osmělila milovati tebe, zapomínajíc na Boha, na smrt i na sebe! Ach, vždyť jsi ty jenom byl jedinkou myšlénkou mojí a s tebou zemřelo vše myšlení moje!“

Ženština oněměla a slabý hlásek zavinitého novorozence ozval se v rukou jejích.

„Ó, neplač, dítě moje,“ vece Emma dále, „směj se, veselo budiž se mnou, že tobě přáno navštívití aspoň otcův hrob. K živému bysi tak blízko přiblížiti se bylo nesmělo! Ó, vystup, luno, mdlé slunce noční, abych spatřila milence, aby dítě uzřelo tvář otce svého!“

I počala nyní rukama zem vyhrabávati. Já však zmuživ se, přikročil jsem k ní i probudil jsem dívku ze šíleného počínání jejího.

* * *

Byl jsem u ní. Opět jsem zočil milovanou, kleslou Emmu. Jestiť však mrtva i pro mne, i pro svět. Žádné usmání nepohrává jejími usty, žádná zář se netřpytí v očích, jindy tak milostných. Jakkoliv jsem ji potěšiti se snažil, všecka péče byla marna. V soumraku večerním, kdyžto jsem ji v mutném vzpomínání uvedl v blahé minulosti doby, tu mi klesla okolo krku, nazývala mě bratrem svým a svěřila mi nevyslovitelnou bídu svou. Takové důvěry jsem se nenadál. — Obejmuv dívku a sestrou ji nazývaje, v myšlénkách jsem líbal milenku svou!

Utěšenější nám nastali dnové. Milovali jsme se co bratr a sestra, ačkoliv tajný, vášnivý oheň hořel v srdci mém. Mezi nynější

a minulé doby závoj mlčenlivosti rozložili jsme a já všemožně se chránil v dívčím srdci vzpomnění vzbuzovati, jakové se ukrutně dotýkalo svědomí mého. Netrvát však dlouho mír na moři osudném; a život vezdejší jest moře plno klamu a člověk lodí jest osamotnělou, hzenou v daleké vlny vzpurné, nevidít břehu vůkol sebe, jen daleké modré nebe a širé zelenovlnné moře se jeví hledu jeho. Několik dní pokojných jen co úskalí mořské opuštěného plavce na okamžení v bezpečenství uchovává, slabý však vír opuštěnce zpět hodí ve valy vzpurné a v dálku ho zahání. Zdali v propast tmavou, čili ku břehu vzdálenému — to spočívá v tajné moci osudu. —

Z venku mi byl poslán obraz, onen obraz, kterýž Emma, domov svůj opustivši, mně na památku zanechala. Smutnýť to byl obraz, věrný výraz zoufanlivého srdce. Představoval krajinu noční. Mně byla dobře známa. Bylať to ona zahrádka blíže bytu otcovského, zahrádka Emmy mé. Poznalt jsem i besídku, v níž měly počátek nejvyšší blaho i největší bída má. Nad krajinou roztrhané bloudily oblaky po tmavém nebi. Luna skrývala se v chmuře, a jenom jako závojem lže bylo zírati v krajinu. V besídce však ztemnělé postava bílá na sedadle se jevila — to byla ona — u ní klečela osoba mužská a jen co temný stín pozorována býti mohla. Mnílať malírka, že to byl *on* — a stín ten byl jsem *já!*

I trval jsem na rozpacích, zdali jí obdržený obraz ukázati mám, čili nic.

Nikoliv, nebuduť ji déle klamati. Přiznám se z viny své i z bezkonečné k ní lásky.

* * *

Byl jsem u ní; okázav jí noční obraz, opět jsem vzbudil veškeré, posud nezapomenuté, ale poněkud ukojené hoře. Emma slzela.

„To byla temná, ukrutná noc,“ dí ke mně, „však, Ervíne, bratře, nikdy mi více minulost nepřipomínej.“ — V mlčení pozůstavše, oba jsme pozorovali malbu.

„A tento stín, to byl *on*?“ jal jsem se mluvit po chvíli.

„*On*? — Ano, *on*, jehož jsem milovala, jenž mne oklamal; *on*, ježž nyní tmavý kryje navěky hrob!“

„A proč jsi osobu jeho jen co stín na obraz vdechla?“

„Vždyť se mi celá minulost jenom stínem býti zdála a on — ach — on mně nebyl člověkem; mně byl duchem, mocným, čarodějným duchem, jehož vůli nevyhnutelně podrobena jsem byla, kterýž mne opanoval, jakož osud člověkem vládne, a myšlenka jeho mně byla zákonem. Nevím, proč tomu tak bylo, ale přesvědčena jsem, že ne jeden, nýbrž trojí bych byla obětována život za dobrou vůli jeho. Ó, já jej nesmírně milovala! — Temno bylo, když jsme se v zahradě sešli. Já ho neviděla; ale žhavý dech lásky mne ovíval a planoucí políbení jeho omámilo mne.“

Se zničeným srdcem poslouchal jsem slova její. — Ó, proč se byl poblesk této lásky na mne neobrátil! Mne miluje jen co bratra svého!

„Nyní, aneb nikdy,“ pomyslíl jsem sobě, krátké přetrhnuv mlčení.

„A víš-li jistě, Emmo, že on to byl, jenž k tobě do zahrady přišel?“

„Jestli on to byl?“ tázala se dívka. Zdálo se, jako by přemýšlela. Líce její blednuly. Usta se chvěla a jako ve snu ještě jednou se tázala: „Zdali *on* to vpravdě byl? — Ervíne — jak? Mohl by to býti kdo jiný, a on, *on* nevinným?“

„Emmo! Milovaná Emmo — já, já jsem onen stín, jenž tě ovíval v oné temné noci.“

„Ach!“ vykřiknula děva a ve mdlobách padla co mrtvá k nohám mým.

* * *

Jasně jitro přívětivě hledělo do oken mých, ze snů trudných mě vzbudivši. Ranní slunce mě občerstvilo. Zesílen a na vše, cokoliv by se státi mělo, připraven, chopil jsem se psaní na stole přede mnou ležícího. Od koho bylo? — To jsem posud nevěděl. Od Emmy? Nikoliv. Již několikrát jsem u ní byl, dvěře byly uzavřeny; pokoj zdál se býti prázden. — Nápís na listu prozrazoval ruku mužskou. Osměliv se otevřel jsem list, a pohledna na podpis, spatřil jsem znamení Bezejmenného.

— jezero se utišilo, já jsem spokojen. Bezpečný jsem našel stan v cizině a nikdy více se nevrátím v kraje, v kterých ty přebýváš. Do hor a pustin lesních jsem se utekl, kdež jaro tak chladné jest jako láska mnohých obyvatelů naší země, kam sluneční záře ledva se prodere a ticho pohrobní městskými klepy se neruší. — Co myslíš, zdalipak jsem dobře učinil, zahladiv pána z Valdenova? Lidé se tomu asi divili; zdalipak i ty jsi se divil? — Já se tomu již nedivím, a byl-li opravdu nevinným — jakž mi umíraje přísahal — přece se tomu nedivím, že právě ruka má určena byla k vykonání toho tak nazvaného zločinu. Valdenov ale padl v souboji a souboj dle náhledů mých spravedlivým byl soudem.

Víš-li pak, kdo on byl? — Víš-li pak, že Valdenov vlastním synem nevlastní mé matky byl? — To jest ten samý jinoch, který co dítě příčinou byl mého z domova vyvržení. Kdybych to byl dříve věděl, *tento* čin by nebyl obtížil srdce mé. Ale umíraje teprv mi zjevil některé okolnosti své, svatosvatě přísahaje, že nevinen jest pádem oné dívky, kterýž na něho se uvaluje. „Umírajícímu věř,“ pravil ke mně, „cokoliv se v ohledu Emmy o mně mluví, jesti jen klam a lež. Ty jsi zavraždil nevinného.“ — Co si z toho vybrati mám? Nedůvěřovati se v *tebe*? Nikoliv. Může býti, že i ty jsi oklamán, a Emma — jestiť asi neobyčejnou podvodnicí —

Dále jsem čísti nemohl. Emma podvodnicí! — Roztrhl jsem list, hrůznou uvalil jsem na sebe kletbu, a jestli anděl pomsty ji do věčného pamětníka vepsal — bohužel, očekává mne osud ukrutný.

Od té doby jsem se uzavřel před světem. Žádný ke mně, já k žádnému nepřicházel. Trudné vzpomínání opanovalo mysl mou. Ještě jednou jsem sobě předevzal přiblížiti se k Emmě, ale jenom listem; osobně nebylo možná. V listu tom jsem jí svěřil vše, co na srdci mi leželo, vysvětliv náhody jí posud nepovědomé.

Jsem ubezpečen, že list tento obdržela; ale odpovědi se mi nedostalo. — Odpustila mi? Anebo co žalobnice na věčném soudu mě uvítá? — Kdož mi dá jistotu? — Musím se všeho nadíti. —

Jednou zjitra dočtl jsem se v listech veřejných, že na hrobě nedávno pochovaného důstojníka mrtvá ženština se našla. Podle ní prý leželo dítě — též mrtvé. —

Nyní jsem osamotnělý. Dobrodruh Bezejmenný pro mne ztracen jest — jak se zdá — navždy a svět prázdný a pustý přede mnou leží, neboť nechová srdce mne milující, ani tvář přívětivě na mne se usmívající.

* * *

Ervína ale kryje země chladná, země temná. Z hrobu jeho vyrostají květy! Ale jaké je slzy vzbudily ze země, jaké srdce pod nimi hnije? — Takovýť jest osud člověčí. Budoucí věk nezná minulého a toliko dle plodů pozůstalých jej posuzuje. Kdo však pomní na noc, jížto se vzbudily, kdo na radosti, žely, slzy a vzdechy oněch, v nichžto se probudily myšlenky a city hodné uchování pro budoucnost? Na to kdož vzpomene? Věnce z náhrobních květů uvadnou a žádný nezví o jich zahynutí!

Komentář

*Na světě se dějí podivné věci, že by jim
člověk ani neuvěřil!*

*Romány a povídky prý lhou, jisto
však jest,*

*že ještě žádný román a žádná povídka
bohatou opravdivost nedostihly.*

*Vytýká se mnohé povídce, že líčíc život
jen potřeštěnost lidskou vyobrazuje;*

*leč není to její vinou, že tolik
potřeštěnců je na světě...*

Karel Sabina

Karel Sabina (1813–1877) vstoupil do veřejného kulturního dění v polovině třicátých let 19. století, tedy v době, kdy se v české literatuře vyčerpávají klasicistní vzorce s téměř matematicky přesně stanovenými estetickými pravidly či předpisy vedoucími k výrobě formálně dokonalého umění a kdy se čeština jako hlavní znak národní identity oproštuje od dosavadní závislosti na průběhu a výsledcích konstituování české vědy a kultury během národního obrození. Beletrie přestává být vedlejším „výrobním produktem“ lingvistiky a domácího písemnictví s funkcí fixovat a tím současně verifikovat existenci a svébytnost českého národa, jeho jazyka a historie. Původní důraz na formální přesnost a převládající funkci didaktickou a exemplární vytěšňují požadavky mladší tvůrčí generace na nezávislost umělecké tvorby, názorovou tendenčnost i příklon k žité přítomnosti. V její představě se měla česká literatura emancipovat, stát se platformou národního umění schopného konkurovat světovému, reagovat na aktuální společenské otázky a problémy a zpětně o nich referovat. Neměla být pouhým plnidlem antického kadlubu a nechtěla už jen hledat okouzlení v estetice krásna.

Sabinův hlavní přínos spatřujeme dnes především v úsilí zachovat literární odkaz K. H. Máchy (uspořádal básníkovu dochovanou rukopisnou pozůstalost, publikoval dosud nevydané básně a prozaické fragmenty a společně s charakteristikou jeho tvůrčí metody

a autorské osobnosti jej představil čtenářům jako inovátora, vůdčího představitele romantického proudu v české literatuře). Do obecnějšího povědomí však vešla nejen Sabinova vlastní díla, novela *Oživené hroby* a libreto k Smetanově opeře *Prodaná nevěsta*, ale též jeho činnost spojená s revolučními lety 1848–1849, a ovšem i osobní prohra morální, podezření ze spolupráce s rakouskou policií a její následné odhalení.

Při pečlivé a souvislé analýze Sabinovy pestré literární, publicistické a dramatické tvorby, stejně jako jeho práce odborné, redaktorské či překladatelské, i s ohledem na jeho další činnost, politickou, veřejnou, organizační a vůbec pronárodní, spatřujeme jak nebyvalou šíři jeho zájmu, tak pozoruhodný vývoj autorské osobnosti. Domníváme se, že je třeba zdůraznit především Sabinovu roli teoretika, historika a kritika, kterou sehrál v průběhu více než čtyřiceti let svého působení na české kulturní scéně při formulování moderních programových koncepcí české literatury, v hledání jejich tematických východisek a metodických postupů, při formování nových a proměnách stávajících žánrů, při reflexi aktuálních inspirací a vlivů. Díky svému nebyvalému rozhledu i samostudiu a schopnosti předpovídat životaschopnost a kriticky zvažovat účelovost nebo ideový obsah nově vznikajících i znovu rezonujících uměleckých směrů se dokázal rychle orientovat v zahraničních kulturních trendech a adaptovat je do domácí poetiky. Společně s nimi uváděl do českého kontextu také otázky mimoumělecké, tj. filozofické, společenské a politické. Sabinovy odborné úvahové a koncepční stati, polemické články, recenzní příspěvky právě vydávaných spisů a inscenovaných dramát našly své místo v probíhajících diskusích nad vývojem české kultury. Jako ústřední proto vnímáme především jeho roli mediátora těchto principů a postupů estetických či ideových směrů, literárních žánrů nebo tvůrčích metod, s nimiž nejen teoreticky seznamoval domácí publikum, ale jimž se řídil i při vlastním psaní.

Sabinova nepřetržitá spolupráce s pražskými i vídeňskými periodiky (nejen z pozice přispěvatele, ale též redaktora) mu společně s impulzy pro vlastní tvorbu beletristickou poskytovala příležitost rozvíjet vlastní zájem o domácí a světovou, starší i soudobou literaturu, historii a filozofii i na poli teorie a kritiky. Podnětem mu společně s tématy, motivy a jejich zdroji, které lze v jeho díle rozpoznat prostřednictvím přímých zmínek či aluzí na reálné osobnosti, texty či události, byly konkrétní metodické a žánrové postupy či specifická kompozice. Na jejich podkladě se pokoušel nalézt vhodné výrazové i formální prvky,

jež by napomohly genezi novodobé české prózy, zejména románu. Přibližně do poloviny čtyřicátých let je jeho pozornost zacílena především k evropským romantickým proudům. Vlivy romantické poetiky, tematiky a motiviky lze nepřetržitě vysledovat v průběhu celé jeho tvorby. Opakovaně se vracel k dílům Thomase Moora a lorda Byrona, Victora Huga a Julia Słowackého. Nevelký čtenářský ohlas mu přinesly rané lyrické básně a překlady, kterými se pokoušel vystihnout své transcendentální úvahy, v nichž toužení po nadmyslnu kontrastuje se skepsí prohry, a mystické vize hledání pravdy, ideálu a smyslu lidského života. Formuloval v nich ovšem základy svého filozofického názoru na proces lidského poznávání a bytí, založeného na představě progresivního vývoje společnosti vzděláním a neustálým tvořením, který dále rozpracovával a obhajoval jak ve svých odborných statích, tak jej často tematizoval — mnohdy i v polemických podobách — v prozaických dílech.

Podobenstvím pro rozumové pojmání skutečnosti, v němž se uplatňuje nejen vědecké zkoumání, nýbrž i cit a fantazie, se mu stala polarita světla pronikajícího temnotou, inspirovaná styčnými motivy světových mytologií a téžemi (novo)platonské filozofie, barokní mystiky a německých romantických škol, především jenské a berlínské. Fichtova subjektivní filozofie, Schellingovo propojení rozumu a fantazie, Novalisův mysticismus zvýznamňující tajemno, noc a sen postupně obohacují Sabinovu tematiku. Základní noetika, zastupovaná nejčastěji motivy světelných zdrojů a nebeských těles (hvězdy, slunce, měsíc, paprsky, oheň, jiskry, pochodeň), se tak rozrůstá o pojetí přírody a kultury v jejich vzájemném působení. Za iniciátory veškerého vývoje Sabina považoval velmi nadané, „povznesené“ a „osvícené“ tvůrčí osobnosti, schopné objevně a důmyslně nazírat a odhalovat dosud neznámou povahu věcí a idejí. Prostřednictvím subjektivní analýzy, na níž se podílí cit, fantazie i rozum génia, lze znovu a znovu dosahovat vyšších úrovní poznání, které ovšem chápal jako nekonečné. Ze starších německých autorů hnutí Sturm und Drang a navazující tzv. výmarské klasiky, kteří Sabinu oslovovali právě tematizací tvůrčí síly mimořádného jedince a jeho neúspěšné vzpoury proti společnosti, mísením žánrů a kontrastních prvků (například tragických motivů s komickými) a výběrem námětů z domácích dějin a ze současnosti, mu byla blízká poetika Friedricha Schillera.

Společně s ranou poezií publikoval Sabina prozaické prvotiny námětově čerpající ze současnosti a od čtyřicátých let také povídky historické, v nichž se střetává široká škála inspiračních zdrojů od četby

Scotta a Byrona, Huga, Spieße a Klingera, Herloše, dále Kleista, Schlegelů, Tiecka a Novalise a dalších autorů německé černé romantiky přes znalosti „krvavého a hrůzostrašného“ anglického gotického románu a francouzské frenetiky až po romantickou ironii Hoffmannovu, Sternovu a Jean-Paulovu. Z domácích autorů ho oslovovalo nejvíce dílo Máchovo (společná inspirace byronovským romantismem), ale i Klicperovo, polemicky se střetával s Tylovým; později oceňoval především Nerudovu tvorbu. Právě v tomto období se v Sabinově díle konstituují a trvale usazují nejen motivická, ale i žánrová schémata. K nejdůležitějším patří povahopis,¹ zachycení a podrobné vyobrazení mimořádně nadaného jedince v kontextu jeho uměleckého díla; osudová tragédie, námětově vystavěná na neřešitelných konfliktech vnitřního i vnějšího světa výjimečného či v určitém ohledu vynikajícího individua a jeho procítění prožitku provinění vůči vlastním morálním principům i řádu společnosti; a narativní obraz, realistický způsob epického ztvárnění a zřetězení popisných i dějových výjevů ze specifického prostředí, sled volně přiřazovaných epizod propojený specifickým prostředím a typizovanými postavami.

Ještě v předbřeznové době Sabína přechází od romantických principů k realistické tvůrčí metodě a přiklání se k německému literárnímu proudu Junges Deutschland (Mladé Německo). Na politicko-sociální myšlení a ironii Heinricha Heineho a Ludwiga Börneho znovu navazuje na konci padesátých let, po osmiletém věznění za podíl na přípravách revoluce 1848–1849. Napětí idealismu (mysticismu a romantismu) a realismu však bude v jeho tvorbě nadále nejen patrné, nýbrž i reflektované. Ovlivněn nejen kontroverzní tematikou, nýbrž i inovativní formální podobou moderního společenského románu Karla Gutzkova se pokouší založit tradici nového tendenčního českého románu, který by kriticky objektivně reflektoval soudobou sociální, kulturní i politickou problematiku. Kompoziční postup Nebeneinander, spočívající v potlačení obvyklé chronologické a příčinné návaznosti děje komparativním zmnožením názorových perspektiv kladených „bok po boku“ do vzájemné opozice, naplňuje především ve svém románu *Na poušti* (1863, vydaný též pod názvem *Synové světla*), který se však dočkal rozporuplných hodnocení.

Sblížení se spisovateli májového okruhu (Neruda, Světlá, Hálek, Frič) Sabinovi pomohlo přesněji definovat realistickou metodu, a to

1 Na konstituci povahopisu jako uměleckého žánru měla zjevný vliv dobově populární deskriptivní psychologie a psychosomatika, srov. například Ernst von Feuchtersleben a jeho *Zur Diätetik der Seele* (Wien, Carl Armbruster 1838).

i programově pro Sojkův časopis *Jason* (duben 1859). Pravděpodobně byl prvním, kdo použil v dobových diskusích a polemikách nad směřováním domácího písemnictví právě pojmu realismus,² jehož podstatu spatřoval v „pravdivosti“ a „předmětnosti“ uměleckého zobrazení skutečného, všedního života, reagujícího na aktuální dění a naléhavé otázky současnosti, neidealizujícího, nezkrslujícího, věcně a nezaujatě kritického. Důraz klade na popisovaný svět a děje v něm probíhající, ovšem ne již nahlížený výhradně optikou jediného, výjimečného protagonisty, neboť k jeho niterné sebeanalýze, charakteristické pro romantické náměty, se přidružuje relativizující protějšek. Sabina se snažil dosáhnout nezaujatosti a jisté dokumentární či reportážní intence pomocí multifokálního vyprávění, v němž je jedna skutečnost předkládána čtenáři několika rozdílnými hledisky, a to buď v paralelně probíhajících dějových pásmech, anebo častěji prostřednictvím dialogů postav, v nichž každá obhájí určité názorové stanovisko. Tento způsob vyprávění byl Sabinovi blízký, neboť je pro ně příznačný odosobněný vypravěč distancující se od líčeného prostředí a děje, vystupující v roli nestranného pozorovatele.

Sedesátá léta představují vrchol Sabinovy umělecké i odborné tvorby. Ve spolupráci s nově vznikajícími kulturními i politicky orientovanými periodiky a za účasti na programu Umělecké besedy dále rozvíjí svou činnost spolkovou a organizační. Teoretické a kritické úvahy o literatuře rozvádí jak v příležitostných článcích, tak samostatných odborných statích, úvahách a předmluvách. Značnou část pozornosti věnuje především literárněhistorické práci na cyklu povahopisů českých spisovatelů a charakteristice jejich tvorby, zaměřuje se též na české časopisectví a divadlo (kromě odborných pojednání a recenzních příspěvků též jako libretista). Sabinův rozsáhlý záměr sepsat souborné dějiny české literatury sice zůstal pro selhání metodických zásad po několika letech nedokončen, vedl ho však k dalšímu zkoumání dochovaných zdrojů a pramenů a hledání nových způsobů jejich třídění a komentování. V sedmdesátých letech, po odhalení Sabinovy spolupráce s rakouskou policií, je v jeho činnosti stále rozpoznatelná snaha o aktivní, byť skryté zasahování do veřejného života, nepřetržitý zájem o současné kulturní dění i značné tvůrčí úsilí. Jeho poslední díla sice zasahuje i zřetelný pesimistický podtón, ovlivněný například názory Černyševského a Schopenhauera, obecně však

2 Srov. Martin Hrdina: *Mezi ideálem a nahou pravdou. Realismus v českých diskusích o literatuře 1858–1891*, Praha, Academia 2015, s. 63n.

zůstává zastáncem vyvážení protikladných přístupů ve vědě, filozofii, politice i kultuře. Dovolával se svobody a rovnosti, synergie rozumu a fantazie, požadoval humanistický a tolerantní přístup k jednotlivci i celé společnosti. Byl přesvědčen o nezastupitelné roli umění v životě člověka i lidstva. Dle jeho slov v sobě literatura uchovává minulost každého národa, „veškerý svět myšlenek i citů lidských, veškerá posavadní poznání a veškeré pocity, jež pokolením lidským kdy pohybovaly“, a zároveň věrně odráží jeho přítomnost.

Výběrem tří novel z rozsáhlého díla Karla Sabiny, které námětově čerpají ze spisovatelovy současnosti a zobrazují život a názory tehdejší české společnosti, chceme dnešnímu čtenáři názorně představit nejen vývoj jeho osobitého autorského rukopisu, nýbrž i poukázat na proměny tvůrčích metod a prosazování uměleckých směrů, které do české literatury programově uváděl.

1/ ERVÍN — IRONIE ČLOVĚKA

Novelu *Hesperidky* Sabina napsal v polovině třicátých let pro časopis *Květy*. Téměř o deset let později se k ní však vrátil, výrazně ji přepracoval a pod názvem *Ervín* znovu, tentokrát knižně publikoval společně se svými dalšími předběžnými prózami. Dlouhou dobu zůstávala opomenuta, v rámci vývoje jeho díla téměř nereflexována a čtenářsky zcela neznámá, přesto bychom jen stěží hledali reprezentativnější dílo, v němž soustředil na výrazně omezeném prostoru a v tak zhuštěné podobě většinu uměleckých postupů a myšlenkových postojů s typickým inventářem motivů, které charakterizují dobové projevy nastupujícího romantického proudu v domácí literatuře. Formálně i obsahově tak naplnil požadavky modelové romantické novely s jejím repertoárem vypravěčských masek a příznačných postav, vystavěné na konfrontaci romantických dichotomií. Zvnějšku celistvý fikční svět je uvnitř rozržen do opozic, zdvojuje se, zrcadlí a relativizuje v paradoxním rozporu současně přítomných podobností a zároveň antagonismů, vyhraněné charaktery se střetávají v názorovém dialogu, jevy jsou reflektovány a nabývají svého smyslu teprve ve střetu s vlastním protikladem.

Hlavní dějová linie novely zachycuje příběh v jádru dobrého člověka, který jedním neuváženým činem vyvolá řetězec nešťastných událostí a neschopen vzepít se svému osudu, respektive ovlivnit vývoj vnějších okolností, zničí životy svých nejbližších. Popis tragického

údelu výjimečného jedince, předčasně umírajícího nadaného umělce-spisovatele, je vskutku „povahopisem“ romantického tvůrčího génia, literární podobiznou, portrétem-obrazem v celém významovém spektru. Soustředí v sobě napětí subjektivního přístupu, senzitivního a intuitivního líčení zaujatého referenta s nestranným, střízlivým pohledem dokumentaristy a racionálního analytika. Relativní soudržnost vyprávění, na rozdíl od Sabinových ranějších próz, například prozaické prvotiny *Poutník* a fragmentu *Obrazy a květy snů*, pomohl udržet právě žánr povahopisu, a to chronologickým a následkovým líčením sledu událostí, tj. lineárním popisem životního osudu od narození do smrti. Zápletka je převzata z Jean-Paulova románu *Titán* (1800–1803), osnova vyprávění přebírá postupy dobově oblíbeného Bildungsromanu a staršího románu iniciačního,³ jak je patrné především z tradičního schématu — neobvyklé dětství protagonisty, vliv původního sociálního prostředí, první učitel-vychovatel, dospívání a první názorový odklon, opuštění domova a poznávací cesta, druhý učitel-zasvětitel, okouzlení novým světem, zklamání novým světem. V tomto bodě autor přerývá klasický vzorec a upřednostňuje od počátku přítomný postup inspirovaný romantickou osudovou tragédií, aby rozvinul pro ni příznačné téma vyrovnávání se s pocitem osobní viny za spáchané zločiny. Ervín svým jednáním inicioval smrt pěti nevinných osob, de facto celé své adoptivní rodiny; náznakem incestu je svedení a těhotenství nevlastní sestry; neupřímnost a zkreslování informací vedou k chybným fatálním činům přítele. Sabinovi není blízké téma (faustovského/mefistofelského) pokoušení, neboť pokoušení jako takové je založeno na svobodné vůli jedince rozhodovat o svých činech. Sabina se soustřeďoval na téma opačné — tragiku osudu individua zasaženého nepříznivou souhrou vnějších vlivů, chceme-li náhod a nepředvídatelných okolností, které se i přes protagonistovu snahu o nápravu jakoby samy vyvíjejí k čím dál tím negativnějším následkům.⁴

Tradiční pravidlo pětistupňového dramatického rozvržení zápletky je kompozičně narušeno zasazením chronologicky vyprávěného Ervínova příběhu do scelujícího rámce personálního vyprávěče, jehož

3 Srov. Daniela Hodrová: *Román zasvěcení*, Praha, H&H 1993.

4 Návrtné a často variované téma viny bývá pak ponejvíce interpretováno ve spojitosti se Sabinovou „životní, lidsky osobní vinou“, v sedmdesátých letech odhaleným a následně, především po otevření tajných složek rakouského státního archivu, potvrzeným konfidentstvím. Mnozí recenzenti a interpreti tak dohledávají v Sabinových textech jednotlivé motivy a dešifrují je jako jakousi skrytou formu zpovědi.

hodnotící optikou je zprostředkováván čtenáři a relativizován. Oslabuje se tak sice moment napětí, protože tragický Ervínův konec je již od počátku znám, jde však o záměrně využitý postup, neboť důraz není prvoplánově kladen na závěrečnou pointu, ale na prokreslení psychologického obrazu charakteru, jeho myšlenkového vývoje, citových stavů a procesů.

Pro Sabinu typické vícestupňové rámcové uspořádání vyprávění se realizuje vrstvením a střídáním partů několika různých vyprávěčů. Identita personálního vypravěče, který vystupuje v kompozičním rámci, tedy v úvodu a závěru novely, zůstává zastřena. Tato pozice mu však poskytuje zřetelný odstup od sdělovaného a zároveň mu umožňuje navazovat bližší kontakt se čtenářem. Přebírá tím úlohu zprostředkovatele cizího, Ervínova příběhu a též dobově oblíbenou a literárně hojně zpracovávanou fiktivní roli vydavatele zápisků jiné osoby. Je stylizován typicky romantickými prvky byronovského titanismu a jean-paulovské či hoffmannovské (sebe)ironie, sám se staví do role jediného, důvěrného přítele osamoceneného génia, jehož blízkí se smrt právě s protichůdnými pocity prožívá a od nějž v posledních okamžicích jeho života rukopisy přebírá. V následujícím vyprávění se úlohy personálního vypravěče ujímá Ervín a retrospektivně — jakoby prostřednictvím vlastní sepsané autobiografie — líčí důležité události od svého dětství do dospělosti. Do tohoto rámce pak vstupují další mluvčí. Poslední, pesimisticky rezignující slovo patří opět personálnímu vypravěči z úvodu, který rámuje Ervínův životní příběh. Povaha obou hlavních vyprávěčů se v mnohém podobá: oba vystupují v roli osamocenených, od centra dění a od přímých kontaktů se distancujících pozorovatelů světa a lidí; oba sebezpytují rozpolcenost svých psychických hnutí a hluboce prožívají niternou bolest, nepotlačují vnější projevy citů ani vášní, útěchu nacházejí v slzách, vzápětí střídaných jízlivou sebeironií. Ervínovým řešením zoufalého sebeobviňování je rozhodnutí odčinit své prohřešky nezištnou vlasteneckou prací. Vyprávěčovo východiško postrádá naději, ironický odstup od světa je však vyvážen tichým smířením a láskou k výjimečnému člověku.

Vyprávění je založeno na literární hře fiktivního autorství: nejenže jeho značnou část vyprávěč čtenáři prezentuje jako výňatek z rukopisu jiné osoby, ale navíc jsou do něj zakomponovány úseky ve formě dopisů (Emmin vzkaz na rozloučenou, korespondence Bezejmeného, listy pěstounovy, lékařova zpráva). Samostatnou referenční funkci nesou motta uvádějící jednotlivé kapitoly — autorem prvního čtyřverší je sám Sabina (pochází z jeho zamýšlené a pravděpodobně

i částečně načrtnuté truchlohry *Dalibor*, která se nedochovala), následuje výňatek z díla Zachariáše Wernera (mj. tvůrce oblíbených osudových tragédií) a trojverší Byronovo. Časopisecká verze novely obsahovala ještě citát z Goethova *Fausta* a úryvek z romanticky laděné básně signované iniciálami J. H. K závěru úvodní kapitoly byla původně připojena i rozsáhlá Sabinova báseň, připisovaná postavě Ervína (srov. různočtení).

Rozdíly mezi časopiseckou a knižní verzí novely zřetelně ukazují jednak na rychlé proměny poetiky a tematiky, jak dobové, tak Sabinovy autorské, jednak na účel a okolnosti první a pozdější publikace. Časopisecká verze byla kompozičně náročnější a posilovala význam intertextové hry. Už změna názvu novely (*Hesperidky*, „večerní myšlenky“ a „svobodné výlevy citu i rozumu“ je nadpis Ervínova deníku obsahujícího jeho literární tvorbu) ukazuje, že nejprve byla zdůrazňována textualita a zvýznamňován sám akt psaní, zatímco později je akcentován povahopis (název podle jména hlavní postavy) a psychologické prokreslení emocionálních hnutí protagonisty.

Když Sabina začal vydávat novelu na pokračování, nepochybně počítal s nepřetržitou spoluprací s redakcí časopisu *Květy*, jehož byl pravidelným a dlouhodobým přispěvatelem, a chystal k publikaci další prózy, kterými chtěl na *Hesperidky* navazovat. V závěru novely, stále v rámci vyprávění a hry na fiktivního vydavatele literární pozůstalosti, tj. prostřednictvím rámcového personálního vypravěče, tedy čtenáře upozornil na množství dochovaných rukopisů, které Ervínův zápisník obsahuje a jimiž naplnil své předsevzetí odčinit prohršky proti společenskému a morálnímu řádu nezištnou prací pro národ — rozvíjením české literatury (sic!). Jelikož vypočítává jednotlivé texty, které se chystá brzy předat do tisku, s konkrétními názvy, obsahovou charakteristikou i s udáním „fiktivního“ původce (srov. různočtení), lze se domnívat, že je Sabina — jako faktický autor — skutečně chtěl napsat či vydat. Podle naznačených indicií by bylo možné spekulovat, o které Sabinova díla jde, respektive jejich náčrty zařazené do pozdějších prací, jak odpovídá běžné, mnohokrát dokázané autorově praxi vkomponovávání raných děl do pozdějších. Z obsahu následujících ročníků *Květů* je však zřejmé, že předpokládaný Sabinův plán volně navazovat na *Hesperidky* nebyl realizován. V souvislosti s úmrtím K. H. Máchy a Sabinovou životní úlohou pořadatele jeho literární pozůstalosti se nabízí možnost interpretovat analogicky vztah Ervína a vypravěče, který přebírá od umírajícího přítele „dědictví, památník“ s výzvou k uveřejnění: „... již se končí pouť má! — Vezmi srdce, — vezmi

lásku, — vezmi myšlenky mé!“ i s postesknutím, že většina čtenářů — „malé dušinky a malá srdéčka“ — nedokáže pochopit genialitu jeho díla. Novela *Hesperidky* však byla vydána ještě před Máchovou smrtí, nelze ji tedy v máchovském kontextu interpretovat jako literární zpracování autorova reálného životního zážitku, jako je tomu například v případě povídky *Jeden večer*.⁵ Bylo by snad možné hledat reálnou předlohu jinde (srov. například Sabinovu vzpomínku na přítele Fridolína),⁶ v každém případě je zřejmé, že si Sabina v polovině čtyřicátých let buď nepřál na tento nabízející se výklad upozorňovat, anebo jej zneemožnil retuší nenaplněného pokračování navazujících próz. Snad pod vlivem (auto)cenzury též oslabil erotické prvky (vypustil epizodické pásmo s Faniskou a rovněž zjemnil popis vášnivé noci v zahradní besídce). Dále vyškrtl skryté politické narážky, vztahující se k česko-rakouskému antagonismu (například Bezejmenný komentuje krásy české krajiny slovy: „tamto v jihu tak husté mlhy svobodného pohledu v jasnou dalekost krajů zámezních nepřipouští“). Redukoval i kritické komentáře vyjadřující se k poměrům panujícím v pražském kulturním, zejména literárním prostředí (živoření a upozadění českých spisovatelů pro zisk nakladatelů; komerční hledisko upřednostněné před uměleckou hodnotou díla; čtenářský nezájem o poezii a odbornou literaturu; zaujatost literárních kritiků atd.) nebo k aktuální společenské situaci poloviny třicátých let (zábavy v Bubenci a na Žofině).

Sabinovy vtipné a jízlivé komentáře, vložené do děje, ale adresované přímo redakci *Květvů* (kritika praxe Václava Filipka, který při nedostatku kvalitních příspěvků vyplňoval číslo kuriozitami, nebo výsměch omezenosti a namyšlenosti studentů při posuzování německé literatury), vedly redaktora časopisu k výstražné reakci (srov. různorodé články — Tylovy poznámky pod čarou v časopiseckém vydání).⁷ Autorovy úvahy, kritické poznámky i humorné narážky, organicky vsunuté do vyprávění, zařazené do děje nebo vyřčené personálními vypravěči, mají i funkci oživující, zpřítomňující. Navozují zdání autentičnosti a opravdovosti vyprávěného, shodou místa a času fikce a reality evokují skutečně prožívanou, aktuální a všednodenní situaci.

5 Srov. Michal Charypar: *Karel Sabina: „epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*, Praha, Academia 2010, s. 58n.

6 Karel Sabina: *Vzpomínky*, Praha, F. Borový 1937, s. 46n.

7 V této souvislosti se také nabízí otázka míry a četnosti redaktorských a cenzurních zásahů do autorských (nejen Sabinových) rukopisů a jejich dopad na výslednou podobu textů, zejména v případech, kdy se nedochoval autograf, a u nichž tedy nelze porovnat jednotlivá znění.

K dojmu přítomnosti a věrohodnosti, který posiluje kontakt se čtenářem, přispívá i zvýznamnění prostředí hlavního města, v předbřeznové době často tematizovaného nejen v beletrii (srov. Josef Kajetán Tyl). O jeho oblíbenosti svědčí i vydávání populárních a popularizujících praktických průvodců (například Karel Vladislav Zap), v nichž jsou popisovány jak pamětihodnosti a historické události, jimž byla Praha dějištěm, tak zajímavé možnosti kulturního a společenského využití (doporučené procházky a výlety pro zábavu i poučení). V této souvislosti stojí za povšimnutí závěrečný úsek druhé kapitoly Sabinyovy novely, v němž se vypravěč apelativně obrací na předpokládaného mimopražského čtenáře s radami, co si v hlavním městě prohlédnout („Kdokoliv po mně do Prahy přijde, tomu radím, aby na procházku šel v přírodu skvělou [...]; tam radím jít o samotě“) a jak na veřejných místech v „pospolitě zábavě“ poznávat „ducha národa“, smýšlení, vkus a mravy Pražanů; přímo mu nabízí svou společnost a pomoc („Komu však by se nelíbilo mezi nimi blouditi, ten mne nyní provázej; jeden druhého budeme těšiti.“). Sabina nejen moderně zapojil líčení konkrétního místa do beletrie, byl navíc i prvním novočeským spisovatelem, který jej ve svém díle personifikoval (například v románu *Na poušti* je Praha připodobněna k „zsinalé stařené“ a „zaklené královně“). Přírovnání Prahy ke knize pověstí, upomínající na slavnou minulost českého národa, a oslavu její krásy a růstu, chápaného v analogii rozkvětu vědy, kultury či průmyslu, zároveň doprovází i autorův kriticky strážlivý pohled na pomalost tohoto vývoje, stejně jako na krátkozrakost, konzervativnost, přetvářku a pošetilost pražské společnosti, v níž „se tak mnoho mluvilo a tak málo myslilo“.

Jak už bylo naznačeno výše, pro Sabinyvy prózy je příznačná vzájemná charakterizace postav, vedená metodou analogie a kontrastu. Hlavní postavy jsou nositeli jasně vyhraněných světonázorů a jako jejich mluvčí se střetávají v konfrontačním dialogu, případně svými činy. Názorný a podrobný popis vnějších znaků postavy, doslova „odshora dolů“, který jako by nahrazoval ilustraci (zvláštnosti v odívání, tělesná specifika, u Sabiny zejména důraz na podobu, výraz a detaily tváře), doprovází charakteristika povahy a postojů, zřetelně hodnotící, přičemž se individualizuje, ale zároveň typizuje. Vývoj charakteru není markantní, základní povahové rysy trvají. Postava bývá také často korelátem konkrétního symbolu, znaku či návratného motivu, zasazených do tradičních romantických schémat vzájemné dichotomie (cit–rozum, světlo–tma, uzavřenost–otevřenost, vnější–vnitřní, život–smrt, obraz–zvuk, ticho–hluk, barevnost–šerosvit,

ženství–mužství, domov–svět, venkov–město, vrch–údolí, zahrada–pustina, minulost–budoucnost, poledne–půlnoc...). Ervínův povahopis se tak čtenáři představuje srovnáváním s ostatními postavami, s nimiž se setkává: je to především rámcový vypravěč, Emma, pěstoun-učitel a poutník Bezejmenný.

U rámcového vypravěče je patrné souznění s Ervínem, připomínající téměř až dvojnictví; oba jsou navíc pozorovateli lidských povah. V časopisecké verzi novely je zvýrazněna vypravěčova emocionální rozervanost, kolísající mezi šílenstvím a sebeironií, jeho soucit s umírajícím přítelem doprovází pláč vzápětí vystřídaný bezohledným výsměchem a hned nato erotickými myšlenkami. Naznačené svedení Fanisky, analogické Ervínovu poklesku s Emmou, od něhož se odvinuly všechny budoucí tragické události, vypravěč v závěru cynicky bagatelizuje.

Na principu bipolárních opozic, jejichž sloučením by došlo k úplné harmonii („rozličné povahy naše v dobrém souzvuku [by] byly splynuly, kdyby se v jedno srdce byly spojily“), jsou vystavěny charakteristiky dvojice nevlastních sourozenců Ervína a Emmy. Zatímco emocionálně založený Ervín, snilek a idealista, vyrůstá jako tichý a přemýšlivý introvert, okouzlený (pre)romantickou četbou a nekončností hudby, extrovertní a roztěkaná Emma tráví čas malbou nebo vyhledává společnost a rozmarnou zábavu. Působivé podobenství zachycující dobovou proměnu poetiky dokládá scéna, v níž Ervín přimaluje do preromanticky stylizovaného Emmina obrazu hrob: „celá krajina tím nepatrným přídavkem cele jiného rázu nabyla; zdali horšího, žádnému z nás obou rozsouditi lze nebylo, jelikož náhledy naše sobě odporovaly“. Společně s obraznými výjevy a náladovými popisy krajiny jsou Sabinova díla prostoupena také líčením intenzivních prožitků spojených s vnímáním zvuku, respektive jeho absence (oněmění, hrůza z ticha), jimiž často graduje napětí (zvuk kroků, odbíjení zvonů), zejména v popisu nočních scenerií a úzkostných duševních pohnutí (Ervínovy výčitky svědomí, útěk z ticha do hlučné společnosti, naslouchání u Valdenova hrobu). Sabinovy kladné postavy jsou doplňovány atributem vztahujícím se k hudbě (Ervín hraje na fortepiano, melodie ho provázejí celý život, synestetickou hru obrazů a zvuků u něj umlčí jen trýznivé duševní pohnutí; poutník chodí po světě s fletnou) a četbě (Ervínovou oblíbenou knihou jsou Ossianovy zpěvy; „co tištěno bylo, věřil jsem“; „otevřel knížku a zaháněl city myšlenkami vznešenějšími“). Ervín je též spojen s romantickým motivem hvězd (název deníku, oči umírajícího, rozhovory s Hesperem/Večernicí, počítání hvězd), zatímco Emmu doprovází sentimentální florální

emblematika (vití věnců na zahradě, pověst o kouzelné růži, k růži je přirovnávána láska a panenství). Tradiční a dobově oblíbenou květomluvu,⁸ charakteristickou pro klasicistní vzorce a schémata, Sabina programově odmítá a ve své tvorbě ji nahrazuje prostorem pouště.⁹

Názorový střet nejen generační, ale rovněž světonázorový (přeneseně i soupeření soudobých uměleckých metod) je zachycen v dialogu Ervína a jeho pěstouna, budovaném podle výchovného modelu puer–senex, v němž vesnický učitel zastává rozumová, střízlivá a pragmatická stanoviska a vyzývá zasněného syna k volbě užitečného povolání („nemeškej a čiň; neboť činnost jest život, nečinnost pak se podobá smrti“). Ervín zpočátku není schopen polemizovat s otcovskými radami, i když se zdráhá bezvýhradně souhlasit se všemi argumenty, v závěru diskuse však oponuje výčtem úspěchů velkých osobností a prohlásí, že se chce stát umělcem („věk rekovitý u nás nepanuje, ale také umělec jest rekem věku svého“).

Překročením hranic vesnice a cestou do Prahy se Ervín obrazně odpoutává od bezpečného světa domova a vlivu svého vychovatele (staré generace), na jehož místo přichází učitel nový, bezejmenný poutník, který dosavadní Ervínův idealismus a důvěřivou naivitu konfrontuje se svým skeptickým přístupem. Kromě příslušnosti generační ho s Ervínem spojuje osud sirotka, láska k vlasti a záliba v literatuře a hudbě. Popis jeho zevnějšku doplňují osobitý povahopis a atributy romantického individua (jinakost, mimořádnost, sociální vydědění). Záměrnou anonymitu (sám sebe nazývá Bezejmenný) a charakterizuje se jako poběhlík, vypovězenec, umělec a vlastenec) doprovází bohatá škála synonym, jimiž je pojmenováván (pocestník, cestovník, soucestník, přítel, dobrodruh, druh, soudruh, mladík, vůdce, průvodce, průvodčí, cizinec). S odstupem a nadhledem životním, názorovým i doslovným (při výstupu na pahorek)¹⁰ předává Bezejmenný Ervínovi své zkušenosti a postřehy. Vymezuje se proti klasicistnímu pojetí a analogicky k prostoru, v němž se oba nacházejí, obhájí svobodný umělecký projev vycházející z vnitřního nutkání, z volné fantazie, usilující vyjádřit subjektivní životní prožitek: „Romantické však, nespokojení se zemí, z údolí svých pohlížejí vzhůru

8 Viz Karel Amerling: Květomluva, in F. Vrantevič, S. Tomiček: *Slovanka. Sbirka národních pověstí*, díl první, Praha, H. J. Enders 1833.

9 Srov. Vladimír Macura: Tvarosloví, in *Znamení zrodu a České sny*, Praha, Academia 2015, s. 25–35.

10 Pro romantismus je příznačná perspektiva distančního pozorování, především výstupem na vyvýšené místo a shlížením do volného prostoru.

a sami sebe i zem i veškeré světy by rádi k jiným, neznámým povýšili krajinám. Protož ona touha, ona neurčitost, nespokojenost v plodech jejich. Staří umělci pohlíželi z výše na svět, novější z dolin do výše, protož i oni vznešeněji, tito citlivěji sobě počínají.“

Romantická poetika ztvárňuje prostor v závislosti na vývoji děje a na psychickém stavu jeho protagonistů. Přestává tedy plnit funkci pouhé nutné, předpokládané divadelní kulisy, v níž se příběh odehrává, tak jak jej využíval klasicistní kánon. Sabina do svého tvůrčího repertoáru převzal dva způsoby koordinace přírodní scenerie s city a náladami postav — kontrast (příroda zůstává netečná vůči subjektu a ten si uvědomuje tento nesoulad: smutek, strach za slunečného počasí) a podmalování (atmosférické jevy a přírodní cykly odpovídají náladě postavy a tím ji umocňují: kontemplance při západu slunce) — a tyto postupy využíval nepřetržitě ve všech svých prozaických, i pozdních dílech. Vyličení momentálního stavu přírody je tak typicky první zmínkou, jíž Sabina otevírá svá vyprávění, s trochou nadsázky lze tvrdit, že většinu kapitol.

II / VESNICANÉ — IRONIE SPOLEČNOSTI

Čtyřicátá léta vymezují v české prozaické tvorbě období hledání nových impulzů, kterými by byla překonána konvenční a šablonovitá sentimentální a výchovná povídka, tak jak ji psal zejména Josef Kajetán Tyl. Jako jeden z výrazných žánrových trendů se nově prosadil obraz ze života, tj. narativizovaná a již dříve v českém prostředí zdomácnělá publicisticko-beletristická črta (obraz). Rozšíření jejího rozsahu umožnilo do popisu určitého charakteristického prostředí a jevů jemu příznačných zapojit dějové pásmo s dialogy.¹¹ V návaznosti na herderovskou etnickou koncepci, identifikující národ na základě jeho jazyka, kultury a mravu, vyzývá Václav Bolemír Nebeský české spisovatele k studiu lidové slovesnosti, k tematizaci reálií české vesnice a života jejich obyvatel. Karel Havlíček ve svých kritikách formuluje postuláty nové české beletrie: dosud nezpracované náměty, jednoduchost, nehledanost, logický a posloupný vývin děje, umělecky promyšlený a důsledně provedený celek, jazyková čistota, věrohodnost zobrazení a orientace na běžného, prostého českého čtenáře. Obeznačen s těmito moderními uměleckými trendy, které upouštěly od dosavadní

11 Srov. Lenka Kusáková: *Obraz (črta) v českém periodickém tisku první poloviny 19. století (příspěvek k poznání historické podoby žánru)*, *Česká literatura* 2009, č. 1, s. 1–26; Karel Krejčí: *Fyziologická črta v české literatuře*, in *Slovenské studie*, Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1979, s. 59–73.

Vysvětlivky

I/ ERVÍN

- 9 **okoličnost** — zast. okoličnost; okolnost, situace
činnost — zast. činnost, působení
- 11 **Z. Werner** — Friedrich Ludwig Zacharias Werner (1768 až 1823), německý básník a dramatik romantické školy (žánr tzv. Schicksalstragödie), ovlivněný Rousseauovými myšlenkami, člen zednářské lóže, později konvertoval ke katolicismu a stal se vyhledávaným kazatelem ve Vídni
selanek — selanka; idylická báseň (hudební skladba) o šťastném a klidném osudu jedince žijícího v harmonickém souladu s přírodou a lidmi, zasazená obvykle do venkovského prostředí
arkadický život — šťastný, idylický, rajský; **Arkádie** — hornatá oblast v Řecku uprostřed Peloponéského poloostrova, už v klasických dobách odlehlá od městských aglomerací, a proto považovaná za nedotčenou zemi blaženosti
Helvecie — Švýcarsko
Hesper — Hesperus, hvězda večernice, planeta Venuše, jasně viditelná po soumraku na večerní obloze
adamantový klenot — diamantový
- 15 **Salvatora Rosy** — Salvator Rosa (1615–1673), italský malíř a rytec, dramatik a satirik; autor romanticky fantastických, divokých a snových krajin s postavami mnichů, zbojníků a námořníků, které inspirovaly anglické malířství na přelomu 18. a 19. st.;

- byl kritizován za svůj nekonformní životní styl a ostrý odsudek soudobé společnosti
- rejsování** — rýsování; kreslení v konturách, křídou, perem, uhlím, rytím apod.
- 18 **Ossianovy básně** — *Ossianovy zpěvy* (1761, česky 1827), cyklus balad, které uveřejnil skotský básník James Macpherson (1736 až 1796) a prohlásil je za vlastní překlady znovuobjevených starogaelských rukopisů ze 3. st.; přes rozsáhlé spory o pravost byly přeloženy do mnoha jazyků a měly zásadní vliv na vývoj evropské kultury (srov. u nás RKZ); **Ossian** — fiktivní pěvec, vystupující jako vypravěč a domnělý autor zpěvů
- 19 **věcnatější** — zast. věcnatý; věcný, reálný, pragmatický
- okresu** — okres; zde okruh působnosti, obor zájmu
- 20 **předhůzka** — výčitka, výtká
- 21 **sadu** — zast. sada; tvrzení, teze, pořekadlo
- 22 **Franklinem** — Benjamin Franklin (1706–1790), americký státník a diplomat, jeden ze zakladatelů americké demokratické kultury, spoluautor americké ústavy; zabýval se též přírodními vědami, zejména elektřinou (r. 1753 vynalezl bleskosvod, formuloval teorii elektrického fluida, byla po něm pojmenována jednotka elektrického náboje)
- Byronem** — George Gordon Noel Byron (1788–1824), anglický básník, přední představitel romantismu v literatuře (*Vězeň chillonský; Manfréd*, 1817; *Childe Haroldova pouť*, 1818; *Don Juan*, 1824), jeho poezie zásadně ovlivnila vývoj evropské kultury, zejména literatury (u nás K. H. Máchu); v letech 1816–1823 žil v Itálii, podílel se na aktivitách italských karbonářů, účastnil se bojů v řecko-turecké válce o nezávislost (považován za řeckého národního hrdinu)
- 23 **chmury** — chmura; zde bouřkový mrak, tmavý oblak
- 26 **licousy** — vousy na tvářích podél uší
- plátěny** — plátěné kalhoty
- boty s prstama** — dřevě
- bytnosti lidské** — zast. bytost
- 27 **fortuna** — štěstí
- dvakrátě čtyřmécítma hodin** — dva dny (čtyřmécítma — čtyřřadvacet)
- v klocech** — v hadrech
- salva venia** — (lat.) s odpuštěním, s prominutím
- 28 **odvece** — odpověděl

- 30 **samolet** — fénix; bájný pták, který se obrozoval sebeupálením a znovupovstáním z popela
- 31 **periody, figury a trophy** — termíny poetiky, rétoriky a stylistiky; **perioda** — melodický a rytmický veršový úsek v časoměrném versifikačním systému; **figury** — umělecké prostředky básnického stylu založené na kombinaci či způsobu opakování hlásek a slov beze změny slovního významu; **trophy** — nepřímá, obrazná pojmenování skutečnosti na základě podobnosti, věcné souvislosti, přenesení významu (např. metafora, metonymie)
- Brutus** — Marcus Iunius Brutus (85–42 př. n. l.), římský politik, zastánce republikánského zřízení; původně přítel Gaia Iulia Caesara, později iniciátor spiknutí proti němu
- Cassius** — Gaius Longinus Cassius (85–42 př. n. l.), římský řečník a politik, ve válce mezi Caesarem a Pompeiem stál na straně Pompeiově, podílel se na zavraždění Caesara
- Horác [...]** v **zištném smýšlení Maecenatovi podlézá** — Horatius Quintus Flaccus (65–8 př. n. l.), římský básník tzv. zlatého věku, patřil do družiny augustovských básníků podporovaných Gaiem Cilniem Maecenatem (70–8 př. n. l.), jehož jméno se stalo synonymem štědrého příznívce umění (mecenáš)
- ehou** — (z lat.) citoslovce označující naříkání (ach, běda) nebo zakašláni (ehm)
- Homér** — nejstarší známý řecký epický básník, jemuž je připisováno autorství eposů *Ilias* a *Odyseia* (asi 2. pol. 8. st. př. n. l.), prvních písemných dokladů řeckých dějin, považovaných za pilíře evropských kulturních a duchovních dějin
- Pindar** — Pindaros (522–446 př. n. l.), významný představitel starořecké sborové lyriky, v níž připomíná mytologické příběhy a vytyčuje morální hodnoty; oslavoval též řeckou aristokracii a vítěze olympiád
- Helénů** — Helénové; obyvatelé starověkého Řecka
- 32 **Strahovskou bránu** — Strahovská brána na pražském Pohřelci, dnes zaniklá součást hradčanských hradeb, do r. 1870 stávala u čp. 180/6, zvana též Nová, Hořejší, Černá nebo Bělohorská (původní Strahovská brána stávala uprostřed nynější Nerudovy ulice u kláštera kajetánů a byla zbořena r. 1711 kvůli stavbě kostela Panny Marie)
- 34 **abecedářem** — výkladový slovník, rejstřík sestavený podle abecedy; zde ve smyslu „srovnávat s vlastními (omezenými, jednostrannými) představami o světě“

- Herschelovým dalekohledem** — Friedrich Wilhelm Herschel (1738–1822), německý astronom a hudební skladatel, objevitel infračerveného záření a planety Uran, ve své době vyráběl jedny z nejlepších zrcadlových dalekohledů a teleskopů
- 35 **hrdosti Otakarovy a laskavosti Karlovy** — čeští králové, kteří se zasloužili o hospodářský i kulturní rozvoj, prestiž a prosperitu českých zemí; Přemysl Otakar II. (vládl 1253–1278) a Karel IV. (vládl 1346–1378)
- 39 **Vystavím si pěknou chaloupku** — ve své době známá zlidovělá píseň, autorem slov je Václav Hanka (1791–1861); první z celkem šesti osmiveršových slok: „Vystavím si skrovnou chaloupku, / všecko čistě jako na sloupku; / stromoví a křoví vůkol ní / budou dávat chládek k hovění. / Odtud nedaleko v háji / besidku si spletu z májí. / Až to všecko řádně dovedu, / tak tě dívčinko tam povedu.“ (in *Hankovy písně*, Praha, J. H. Pospíšil 1831, b. Chaloupka, s. 33–35)
- 40 **uměny** — zast. uměna; umění
- skvělý Arktur** — Arcturus, nejjasnější hvězda souhvězdí Pasýře (Bootes) a třetí nejjasnější hvězda noční oblohy, viditelná nad západním obzorem; **skvělý** — zářící, jasný, lesklý
- 41 **dolarů** — dolar; tolar, někdejší evropská (původně česká) stříbrná mince, nazvaná podle mince ražené v Jáchymově
- 46 **Jasoň** — slunce; u obrozeneckých básníků slovanský bůh slunce, svítu a jasu, obdoba starořeckého boha Helia nebo Apollona
- 47 **dělníci [...] umírajícího důstojníka napadli** — napadnout; zde objevit, nalézt
- 49 **v mutném vzpomínání** — mutný; smutný, zarmoucený

II/ VESNICANÉ

- 57 **jmenoslov** — rejstřík, seznam jmen
- dlužiti sobě** — půjčovat si
- 58 **v Karolíně** — Karolinum, pův. lat. Collegium Carolinum, Karlova kolej; podle zakladatele Karla IV.; komplex staveb na Starém Městě v Praze, nejstarší univerzitní kolej ve střední Evropě
- 61 **podruhova** — podruh; podnájemník u venkovského hospodáře
- srdečně se náviděli** — zast. návidět se; mít se rádi
- 63 **ferinu** — ferina; čtverák, šibal, šprýmař
- 64 **bodrodětské** — veselé, jednoduché
- na půlnoc** — sever, na severní straně

Obsah

Ervín.....	5
Vesničané.....	55
Oživené hroby.....	125
Příloha: Hroby živoucích.....	283
Komentář.....	321
Ediční zpráva.....	352
Vysvětlivky.....	404

ČESKÁ KNIŽNICE / sv. 92

Řídí redakční rada České knihnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček,

Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Karel Sabina

NOVELY

Text edičně připravila a komentář napsala Petra Hesová
Obálka (s použitím malby Hippolyta Soběslava Pinkase
Modlitba za oběšence, 1861, Alšova jihočeská galerie v Hluboké
nad Vltavou), vazba a grafická úprava Boris Mysliveček
Odpovědná redaktorka Daniela Iwashita
Sazba písmem Lido a litografie obálky a vazby Robert Šváb
Tisk a knihařské zpracování Finidr, s. r. o., Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knihnice

ÚČLK FF UK, Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a vydavatelství Host, s. r. o.

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz, e-mail: redakce@hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2017

jako 1274. publikaci vydavatelství Host

440 stran

V České knihnici vydání první